

MONITOR HOSPODÁRSKEJ POLITIKY

2017, Č. 4 / DECEMBER
KHP, NHF, EUBA

TÉMA ČÍSLA:

**MZDY V SR: BUDÚ
ZUPLADENÉ ČI
NAHRADENÉ?**

- INVESTIČNÉ STIMULY SÚ ŤAHÚŇMI AJ ZAHRANIČNEJ PRACOVNEJ SILY
- VYSOKOKVALIFIKOVANÍ VO VEREJNOM SEKTORE STRÁCALI STÁLE VIAC
- MZDOVÁ KVÓTA PO DLHOM PÁDE UYTRVALO STÚPA

EDITORIÁL

Milí naši čitatelia,

Slovenskou ekonomikou sa valí téma nedostatku pracovných síl, prílevu lacnej pracovnej sily a možnosti zvyšovať mzdovú hladinu. Po dlhom období opačných problémov je to nová a veľmi zaujímavá situácia. Nemôžeme si ju nechať ujsť ani na stránkach nášho časopisu. Je to však téma taká široká, že ju nemožno vyriešiť niekoľkými analytickými sondami či komentármi v rámci jedného čísla časopisu. Preto sme s ňou teraz začali a budeme si ju z rôznych uhlov pohľadu všímať ešte dlho.

V sekcii Téma čísla sa venujeme niektorým pohľadom na odmeňovanie za prácu. Ide o otázky regionálnej dimenzie „mzdových tabuliek“ vo verejnom sektore, o otázky mzdovej kvóty (aká časť príjmov v SR plyní zamestnancom), ako aj o otázku možného(?) nahrádzania pracovných príjmov nepodmieneným garantovaným príjmom.

Novým javom na trhu práce je venovaná aj podstatná časť sekcie Aktuality. Bije sa v nej problém nedostatku pracovnej sily (a jej importu z východnejších a južnejších krajín) s problémom nevyužitia až nevyužitelnosti časti domácej, dlhodobo nezamestnanej pracovnej sily. Nenechajte si ujsť ani insajderský pohľad na kreovanie Rady pre rozpočtovú zodpovednosť v našom seriáli o dejinách slovenskej ekonomiky (ako vždy, v sekcii Zaujímavosti).

Vďaka za všetky konštruktívne pripomienky a námety.

Karol Morvay

OBSAH

AKTUALITY

Zamestnanosť cudzincov na Slovensku	3
Dlhodobá nezamestnanosť a súčasne nedostatok pracovných síl - protichodné výzvy pre politiky zamestnanosti na Slovensku.....	6
Aktuality z regiónu strednej a východnej Európy	9

TÉMA ČÍSLA

Čaro regionálnej dimenzie tabuľkových platov	10
Koniec nízkej mzdovej kvóty na Slovensku?.....	14
Je zaručený príjem skutočne „zárukou“?.....	19

ZAÚJÍMAVOSTI

Zodpovednejšie voči budúcim generáciám: Príbeh o vzniku dlhovej brzdy a Rady pre rozpočtovú zodpovednosť.....	24
Behaviorálna ekonómia získala Nobelovu cenu.....	27
Globalizácia: keď dilema nestačí	29

Názory autorov prezentované v tejto publikácii nemusia reprezentovať názory inštitúcií v ktorých pôsobia.

Príspevky členov Katedry hospodárskej politiky vznikli v rámci projektu ITMS 26240120032: „Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí“. Projekt bol spolu financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Vedecko popularizačný časopis - Monitor hospodárskej politiky - štvrťročná periodicitá.

Príspevky jednotlivých autorov prechádzajú recenzným konaním.

Šéfredaktor: Karol Morvay; Výkonný redaktor: Martin Hudcovský

Redakčná rada: Martin Lábaj, Martin Hudcovský, Kristína Petříková, Elena Fífešová, Daniela Pobudová, Richard Kališ.

Vydáva: Katedra hospodárskej politiky, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave.

ISSN: 2453-9287

Zamestnanosť cudzincov na Slovensku

Richard Kališ
KHP, NHF, EUBA

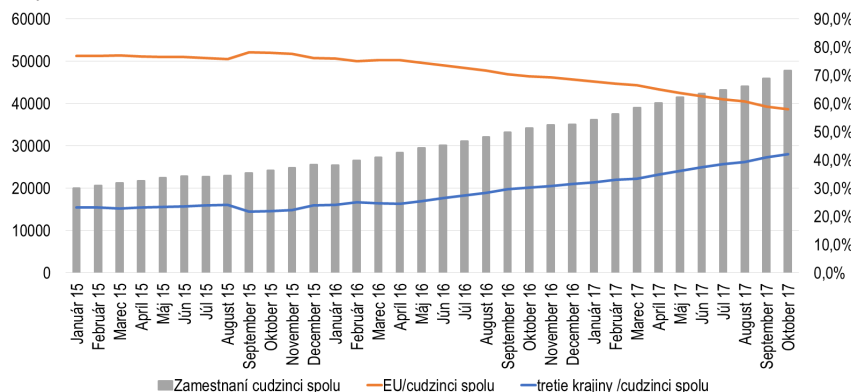
Počet cudzincov pracujúcich na Slovensku sa od januára 2015 viac ako zdvojnásobil. Pritom jedným z faktorov tohto nárastu môže byť aj štátna pomoc. Investičný stimul v hodnote jedného milióna eur smerujúci do niektorého z okresov v rokoch 2002 – 2016 zamestnal v priemere 5 až 9 pracovníkov z krajín mimo EÚ.

Kým v januári 2015 u nás pracovalo 20 070 evidovaných cudzincov, v októbri 2017 to bolo už 47 871. Nezmenil sa pritom len absolútny počet ale aj ich relatívna štruktúra. Pred dvoma rokmi väčšinu dovezenej práce tvorili občania EÚ. Zo sto zamestnancov bolo 76 z krajín EÚ a 24 z takzvaných tretích krajín mimo Únie. Najnovšie údaje potvrdzujú zmenu tohto pomeru. Už iba 58 pracujúcich cudzincov pochádza z krajín EÚ a 42 z tretích krajín. Tento postupný obrat zobrazuje graf č. 1. Na ľavej osi vidíme v absolútnom vyjadrení nárast všetkých pracujúcich cudzincov na Slovensku. Práva os v percentách vyjadruje zmenu v štruktúre. Oranžová čiara zobrazuje relatívny pokles pracujúcich cudzincov na Slovensku z krajín EÚ. Modrá naopak nárast pracovníkov z krajín mimo Únie. Ak by sa pomer medzi týmito dvoma skupinami menil rovnako rýchlo ako za posledný rok (od októbra 2016) v novembri 2018 by na Slovensku pracovalo viac ľudí z tretích krajín ako z EÚ.

Nemení sa však len pomer cudzincov z EÚ v porovnaní s tými mimo Schengenského priestoru. Homogenizuje sa najmä druhá zmienená skupina. V roku 2015 u nás pracovali tri silné skupiny občanov. Asi štvrtina všetkých zamestnancov z tretích krajín pochádzala z Ázie, štvrtina z Východnej Európy, štvrtina z Balkánu a zvyšok sa relatívne rovnomerne rozdelil medzi ostatok sveta. Dnes Balkán tvorí viac ako 62% všetkých zamestnancov z krajín mimo EÚ. Pritom aj označenie „Balkán“ je zbytočne široké. Z 12 153 zamestnancov pochádzajúcich z krajín bývalej Juhoslávie je 11 544 zo Srbska, čo je takmer 95%. Môžeme preto pokojne hovoriť o dominancii Srbov. Vysvetlenie prečo práve oni je momentálne nad možnosť článku, no časť odpovede môže spočívať v historicky silnom zastúpení priemyslu v bývalej Juhoslávii. Dôvodom môže byť tiež jazyková a geografická blízkosť a nižšia cena práce v porovnaní s už integrovanými balkánskymi susedmi v EÚ.

Prácu si cudzinci nachádzajú tam kde je jej najviac

Graf 1: Vývoj zamestnanosti cudzincov na Slovensku od januára 2015

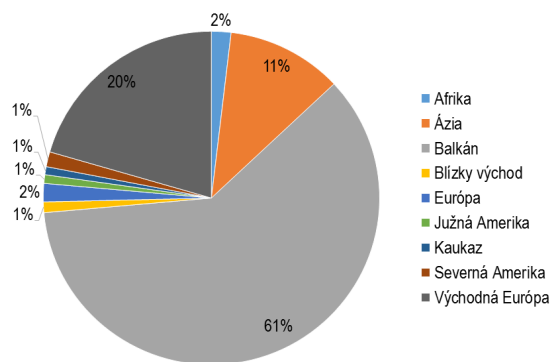
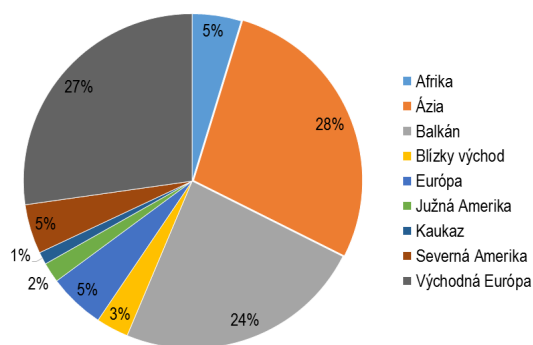
Prameň: ÚPSVaR SR, vlastné spracovanie

Ak sa pozrieme na mapu Slovenska rozdelenú na okresy, zistíme, že cudzinci pracujú najmä v regiónoch s najnižšou nezamestnanosťou. Bratislava, Trnava, Nitra, Malacky sú štyri regióny s najväčším počtom zamestnaných cudzincov. Okrem toho dominujú okresy Považia spolu s Košicami, Žilinou a Čadcou. Všetky z

Graf 2 a graf 3: Zmena štruktúry cudzincov pracujúcich na území SR z krajín mimo EÚ a EHP

január 2015

október 2017

Prameň: ÚPSVaR, vlastné výpočty

týchto regiónov s výnimkou Košíc¹, patria k územiám s podpriemernou nezamestnanosťou. Cudzinci nachádzajú prácu najmä tam kde je jej dostatok. Obrázok č. 1 poskytuje vizuálne zobrazenie regiónov s najväčším zastúpením pracujúcich cudzincov.

Centrami zamestnanosti cudzincov sú najmä veľké závody spracovateľského priemyslu – automobilový a elektrotechnický. Práve tie sú tradične podporené formou investičných stimulov. Ministerstvo Hospodárstva poskytuje prehľad investičných stimulov od roku 2002. Pre

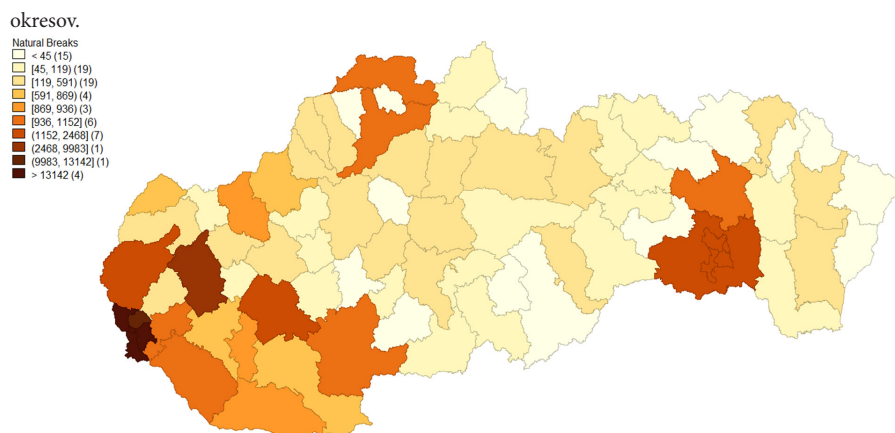
¹ V článku nerozlišujeme okresy Bratislavy a Košíc. Pre jednoduchšie spárovanie bol vytvorený jeden okres Bratislavy a jeden okres Košíc ako priemer respektíve súčet čiastkových

naše potreby sme akumulovali všetku investičnú pomoc naprieč rôznymi kategóriami. To znamená 15 rokov vrátane daňových úľav alebo prevodov majetku. Žilina, Trnava, Košice, Nitra sú okresy, kam za celé obdobie poskytlo Ministerstvo hospodárstva najviac dotácií.

Zastúpenie cudzincov v okresoch rastie ak región dostal investičný stimul

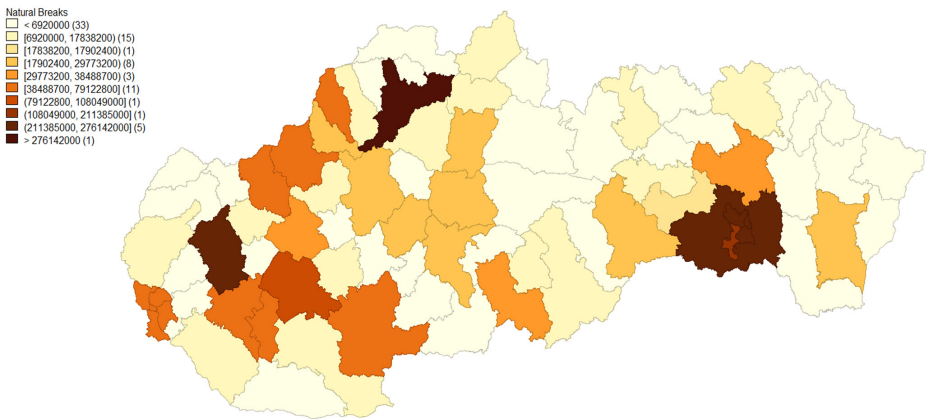
Pozitívna korelácia medzi udelenou pomocou a počtom pracujúcich cudzincov je viditeľná už na základe zobrazených máp. Konkrétny vplyv investičného stimulu na mieru dovezenej práce možno vyčíslieť pomocou prierezovej regresie na úrovni okresov. Údaje o štátnej pomoci

(pomoc_mil) v mil. eur, pochádzajú z databázy Ministerstva hospodárstva. Jedná sa o akumulovanú sumu všetkých stimulov od roku 2002 po 2017. Počty evidovaných cudzincov k októbru 2017 udáva Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny. Kontrolné premenné sme si vypožičali od Inštitútu finančnej politiky, ktoré

Obrázok č. 1: Okresy SR podľa hustoty zamestnanosti cudzincov

Prameň: ÚPSVaR SR, vlastné spracovanie

Obrázok č. 2: Okresy SR podľa udelenej štátnej pomoci v absolútnej hodnote

Prameň: MH SR, vlastné spracovanie

v komentári „Od Tatier k Dunaju, diaľnice stavajú“ využilo podobnú regresiu na úrovni okresov. Týmto kontrolnými premennými sú vzdelanostná štruktúra obyvateľstva (*primary* resp. *tertiary*), hustota zaľudnenia (*idensity*), národnostné zloženie obyvateľstva (*slovak*, *roma*, *hungarian*), miera vybudovanej infraštruktúry meranej počtom kilometrov od čiastočne alebo úplne dokončenej diaľnice (*hgh_km_B*) a počet voľných pracovných miest v okrese v októbri 2017 podľa ÚPSVaR (*free_work*).

V Tabuľke č. 1 sú zobrazené dva modely.

Tabuľka 1: Výsledky prierezovej regresie na úrovni okresov

	(1)	(2)
VARIABLES	cudzinci_spolu	cudzinci_okremEU
pomoc_mil	4.272 (2.637)	7.088*** (1.899)
free_work	0.780***	0.318***
primary_level	51.37	34.43
tertiary_level	57.14	7.910
Slovak	3.782	2.839
Hungarian	-5.626	-7.470
Roma	-7.023	-14.13
high_kmB	7.428	3.276
Idensity	119.6	-39.87
Constant	-2232	-1125
Observations	71	71
R-squared	0.772	0.606

Prameň: MH SR, ÚPSVaR, IFP, vlastné spracovanie

Rozdielom je vysvetľovaná premenná. Model 1 dáva do vzťahu so štátnou pomocou a kontrolnými premennými v šetkách cudzincov. Model 2 berie do úvahy iba tých, ktorí pochádzajú z krajín mimo EÚ. V prvej regresii je skúmaný parameter udelenej štátnej

pomoci (*pomoc_mil*) nesignifikantný. Dôvodom môže byť rozloženie zamestnancov z krajín Európskej únie naprieč okresmi. Tí pracujú omnoho viac napr. v pohraničných oblastiach kam prirodzene dochádzajú z miesta bydliska. Tieto okresy nie sú cieľom veľkých dotácií zo štátneho rozpočtu.

Ak sa však pozrieme len na cudzincov z tretích krajín (v druhom modeli) štátna pomoc je signifikantná. Jeden milión eur poskytnutej dotácie zamestná v regióne v priemere 7 cudzincov z krajín mimo EÚ. Pri zohľadnení štandardnej odchýlky 5 až 9 osôb. Pre predstavu na jeden milión eur dotácie ministerstvo plánovalo zamestnať v rovnakom období v priemere 57 Slovákov.

Záver

Štátna pomoc ma pozitívny a štatisticky významný efekt na zamestnanie cudzincov na Slovensku z krajín mimo EÚ. V hypotetickom, priemernom slovenskom okrese, ktorý medzi rokmi 2002 a 2017 nedostal žiadnu investičnú pomoc, by v októbri 2017 pracovalo približne 109 cudzincov z tretích krajín. Stimulu v hodnote 20 mil. eur by zamestnal ďalších 104 až 180 cudzincov z krajín mimo EÚ.

Dlhodobá nezamestnanosť a súčasne nedostatok pracovných síl - protichodné výzvy pre politiky zamestnanosti na Slovensku¹

Miroslav Štefánik
Ekonomický ústav SAV

Dlhodobá nezamestnanosť patrí dlhodobo medzi najpálčivejšie problémy Slovenska. A to aj napriek tomu, že v posledných rokoch zaznamenávame podstatne priaznivejší vývoj parametrov trhu práce ako v minulosti. Popri tom sa po vyprchaní tzv. demografickej dividendy ešte zvýrazní potreba dopĺňania nedostatkov pracovnej sily.

Na problém dlhodobej nezamestnanosti v SR opakovane poukazuje aj Európska komisia v rámci svojich každoročných odporúčaní pre členské krajiny, kde bol problém dlhodobej nezamestnanosti spomínaný každoročne od roku 2011². Graf 1 zobrazuje vývoj rozdielu Slovenska voči EÚ - 28 v miere nezamestnanosti rôznych skupín, podielu dlhodobo nezamestnaných (DN), ako aj financovania nástrojov aktívnej politiky trhu práce³ (APTP). Aj po priblížení sa priemeru EÚ 28 v miere nezamestnanosti sledovaných vekových skupín, zaostávanie Slovenska naďalej pretrváva vo vysokom podiele dlhodobo nezamestnaných (DN) na celkovom počte nezamestnaných.⁴

V kontraste s pretrvávajúcim zaostávaním v podiele DN je podpriemerné financovanie nástrojov APTP. Výdavky na služby zamestnanosti (poradenstvo a nástroje APTP) sú na Slovensku relatívne nižšie, a to aj po zohľadnení veľkosti verejného sektora. Navýšenie výdavkov na tieto oblasti na úroveň priemeru EÚ alebo V3 by predstavovalo

dodatočných 217 až 234 mil. eur⁵; pri súčasnej úrovni 155,5 mil. eur⁶ (2015 podľa Eurostat-LMP). Nárast a následné zaostávanie Slovenska v podiele DN má svoje historické príčiny. Prispel k nemu relatívne nedávny prítok silných populačných ročníkov 70-tych a 80-tych rokov na trh práce. Svoju úlohu dlhodobo zohráva aj nižší objem celkových zdrojov smerujúcich do APTP, rovnako ako často otázná efektívnosť aplikovaných nástrojov.⁷ V konečnom dôsledku na to krajina dopláca akumulovaním čoraz väčšej skupiny dlhodobo nezamestnaných.

Podiel uchádzačov o zamestnanie (UoZ) s evidenciou dlhšou ako jeden rok (DN) po nástupe ekonomickej krízy poklesol najmä v dôsledku zvýšenia celkového počtu evidovaných UoZ. V pokrízovom období však celkový počet UoZ naďalej rástol, pričom tento nárast už bol ťahaný predovšetkým akumuláciou DN UoZ. Pri pohľade na prítok UoZ do evidencie ÚPSVR pritom naopak dominujú krátkodobé evidencie (do 6 mesiacov), ktoré tvoria približne polovicu všetkých registrujúcich sa UoZ. Ich podiel na prítoku počas pokrízového obdobia rástol, zatiaľ

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-14-0324: Riešenie spoločenských výziev v oblasti tvorby politiky trhu práce založenej na vedeckých informáciách. Autor pri tvorbe využíva analýzy z obdobia spolupráce na Revízii výdavkov Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny v rámci projektu Hodnota za peniaze.

² Európska komisia (2011 - 2016): Odporúčania rady. Európska komisia, Brusel

³ Prepočítané na jedného uchádzača o zamestnanie (UoZ) v parite kúpnej sily.

⁴ V roku 2002 prebralo Slovensko prvé miesto v podiele dlhodobo nezamestnaných na celkovom počte nezamestnaných po Slovinsku s hodnotou 67,3 percenta. Odvtedy je v tomto ukazovateli kontinuálne na čele krajín EÚ - 28.

⁵ IFP (2016): Veľa práce na úradoch práce. Ekonomická analýza 40. 10/2016.

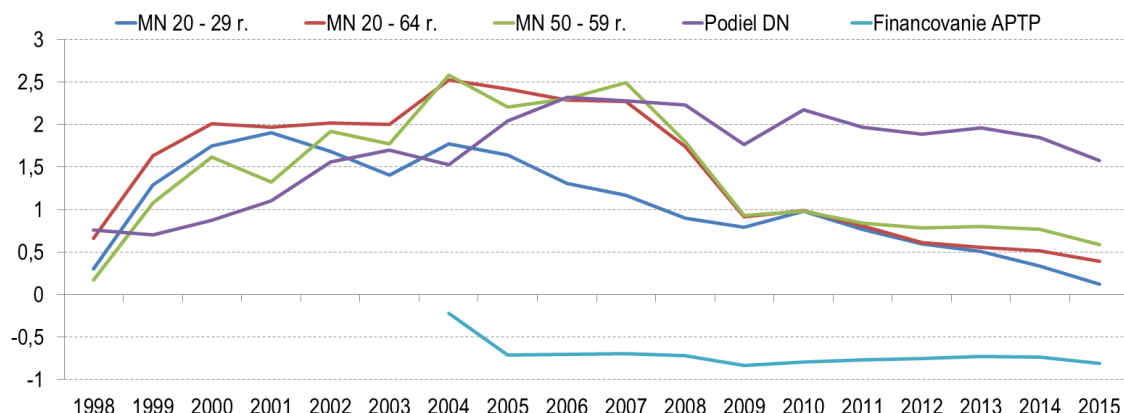
⁶ Podľa Eurostat - Labour Market Policy Database za rok 2015.

⁷ Napríklad Príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec alebo formou menších služieb pre samosprávny kraj poskytovaný podľa §52 Zákona o službách zamestnanosti neplní aktivačnú funkciu. K tomu:

IFP (2016): Veľa práce na úradoch práce. Ekonomická analýza 40. 10/2016.

Mýtna Kureková, L., Salner, A. & Farenzenová, M. (2013): Implementation of Activation Works in Slovakia: Evaluation and Recommendations for Policy Change. Final Report. SGI, Bratislava

Graf 1: Rozdiely v parametroch Slovenska a priemeru EÚ – 28 v miere nezamestnanosti (MN, štandardná odchýlka od priemeru EÚ–28) a financovaní aktívnej politiky trhu práce (AFTP)

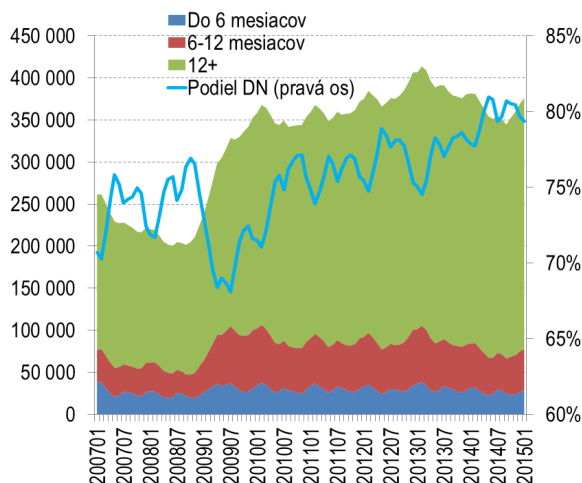
Prameň: ÚPSVaR SR, vlastné spracovanie

čo podiel UoZ ktorí zotrávajú v evidencii dlhšie ako 12 mesiacov na prítoku UoZ v pokrízovom období mierne klesal. Napriek tomuto, relatívne priaznivému, vývoju štruktúry prítoku je možné trend akumulácie DN jasne pozorovať na štruktúre stavu registrovaných UoZ.

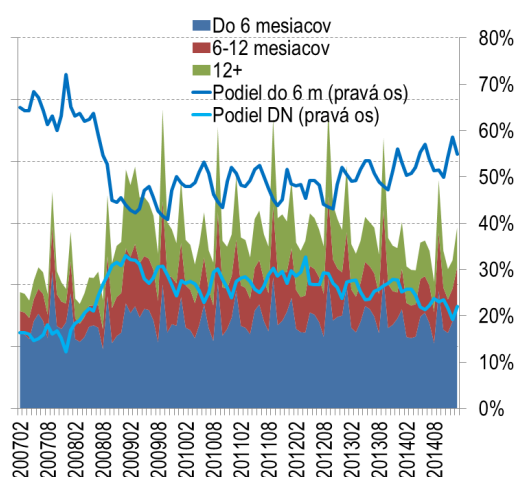
má aj ďalšie negatívne účinky na jednotlivcov (psychologické, zdravotné, kompetenčné, a pod.), ale aj spoločnosť (kriminalita, sociálna pasca, a pod.). Rozšírenie dlhodobejšej nezamestnanosti zároveň predstavuje zníženie zamestnateľnosti skupiny obyvateľstva v situácii čoraz

Graf 2: Štruktúra UoZ podľa dĺžky evidencie

Graf 2a: Stav UoZ

Graf 2b: Prítok UoZ

Prameň: ÚPSVaR, vlastné výpočty

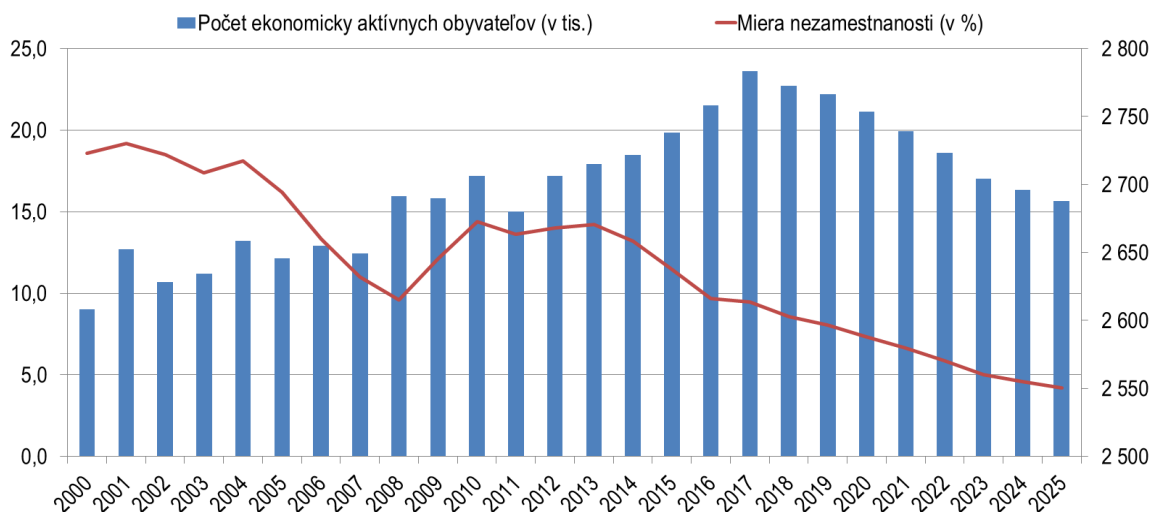
Jednotlivé skupiny UoZ, v závislosti od dĺžky ich evidencie, predstavujú rozdielnu záťaž z pohľadu priamych nákladov na verejné financie.⁸ Dĺžka trvania nezamestnanosti akumuluje aj náklady verejných financií spojené s výpadkom z trhu práce. Dlhodobá nezamestnanosť však

urgentnejšieho nedostatku pracovnej sily.

Aktivácia pomocou nástrojov AFTP predstavuje výrazne efektívnejšie riešenie, prijateľnejšie z pohľadu štátneho rozpočtu aj vplyvov na uchádzačov a spoločnosť.⁹ Pri zohľadnení

⁸ Pozri aj Tabuľku č. 1 v už spomínanej štúdii IFP (IFP, 2016).

⁹ Pozri: Wandner, S. A. (1997). Early reemployment for dislocated

Graf 3: Vývoj počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva a miery nezamestnanosti

Pramen: Výberové zisťovanie pracovných síl (do roku 2016) a model VZAM¹² (od roku 2017)

širšieho kontextu nákladov nezamestnanosti, sa pre Slovensko zvlášť zaujímavým začína javiť demografický vývoj. Slovensko čerpalo demografickú dividendu približne do roku 2005, keď ročníky prichádzajúce do produktívneho veku boli približne dva krát tak početné ako tie opúšťajúce dôchodkový vek. Tento pomer sa však v uplynulých rokoch dramaticky zmenil a od roku 2013¹⁰ opúšťa produktívny vek viac obyvateľov ako do neho prichádza. V dôsledku tohto vývoja bude medzi rokmi 2017 až 2025 v priemere medziročne potrebné doplniť približne 15 000 pracovníkov, čo predstavuje viac ako 0,5% ponuky práce.¹¹ Zatiaľ čo čerpanie demografickej dividendy v minulosti prispelo k nárastu nezamestnanosti, v nadchádzajúcich rokoch bude výrazne pôsobiť v prospech jej

znižovania.

Je tak možné očakávať zmenu celkového kontextu na Slovenskom trhu práce. Zatiaľ čo počas obdobia po roku 2000, počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva (vek 15+) kontinuálne narastal. V dôsledku starnutia populácie môžeme očakávať zvrat v tomto trende. Pokles počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva začne výrazne prispievať k znižovaniu miery nezamestnanosti.

Prognóza, ktorej výsledky zobrazuje graf, predpokladá perfektnú zhodu dopytovej a ponukovej strany slovenského trhu práce. V realite bude prípadný pokles miery nezamestnanosti spojený s viacerými problémami, ktorých riešenia by mali ponúkať práve nástroje aktívnej politiky trhu práce. V takto sa meniacom kontexte začínajú narastať náklady obetovanej príležitosti spojené s každým neaktivovaným, nepreškoleným a neumiestneným uchádzačom o zamestnanie.

workers in the United States. International Social Security Review, 50(4), 95-112.

OECD (2007): OECD Employment Outlook 2005. OECD Publishing, Paris.

Martin, J. P. (2014): Activation and Active Labour Market Policies in OECD Countries: Stylized Facts and Evidence on their Effectiveness. Policy Paper No. 84, IZA, Bonn, online: <http://ftp.iza.org/pp84.pdf>

OECD, IDB & WAPES (2016): The World of Public Employment Services: Challenges, capacity and outlook for public employment services in the new world of work. IDB, Washington, D.C.

¹⁰ Pri podiele 20/60 ročných.

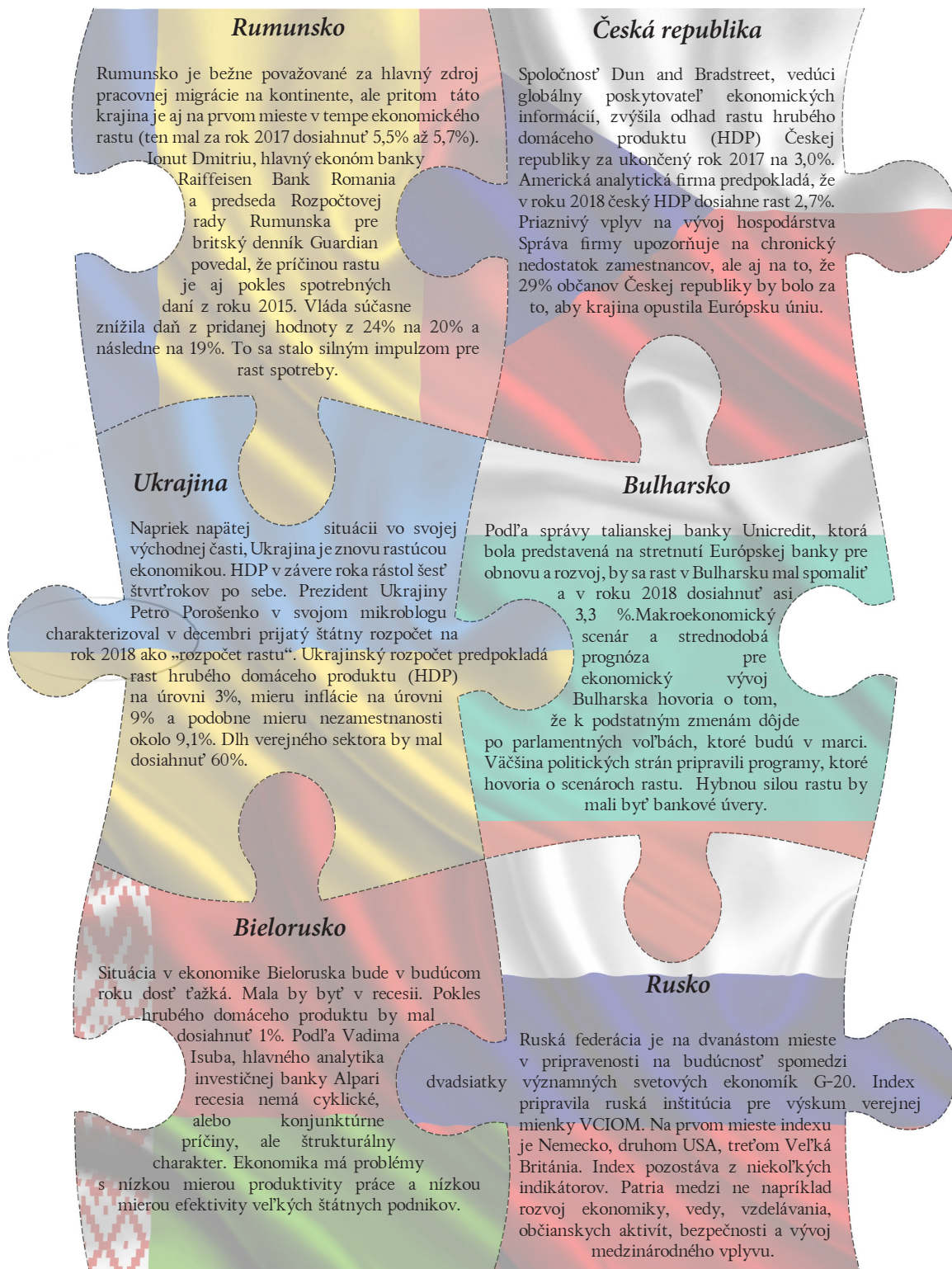
¹¹ Podľa Lubyová, M. - Štefánik, M. (2016). Labour market in Slovakia 2017+. 1. ed. - Bratislava : Center of Social and Psychological Sciences of the Slovak Academy of Sciences : Institute of Economic Research of the Slovak Academy of Sciences : Faculty of Arts Comenius University in Bratislava, 2016.

¹² Pre viac informácií pozri 7. kapitolu vo vyššie spomínanej práci Lubyová, Štefánik et al., 2016.

Aktuality z regiónu strednej a východnej Európy

Vladimír Bačišin

Čaro regionálnej dimenzie tabuľkových platov

Martin Hudcovský
KHP, NHF, EUBA

Stanovenie výšky mzdy pre zamestnancov v súkromnom sektore prebieha v reálnom živote jednoducho. Odvodzuje sa zo schopnosti firmy (ako dopytovej strany) platiť určitú mzdu a ochote zamestnancov (ponukovej strany) za túto mzdu pracovať. Problémová je však situácia, kde absentuje trhový princíp pri stanovení mzdy, teda najmä v sektoroch, pre ktoré dosahovanie zisku nie je primárny cieľ. A tak, ako alternatívny prístup v oblastiach ako štátna správa, zdravotníctvo či školstvo existujú platobné tarify (ľudovo známe ako tabuľkové platy). Tie v sebe skrývajú zaujímavé skutočnosti, na ktoré by sme radi upriamili vašu pozornosť.

O tom, že analýze tejto oblasti miezd je potrebné venovať patričnú pozornosť svedčí fakt, že až 25 % zo všetkých zamestnancov na Slovensku (536 tisíc zamestnancov z celkovo 2,1 milióna v roku 2016) pracovalo práve v sektoroch, ktorých hlavným zdrojom financií je štátny rozpočet.

Ako už bolo naznačené, vývoj tabuľkových platov je do značnej miery determinovaný skôr vyjednávacou silou odborov a politickou vôľou než reálnym ekonomickým vývojom.¹ Rovnako tabuľkové platy na rozdiel od platov v súkromnej sfére oveľa viac dbajú na formálne náležitosti zamestnancov: dosiahnuté vzdelanie alebo dĺžka praxe.² Keďže mzda v netrhových službách nie je determinovaná na trhu práce, výška mzdy zamestnancov vo verejnom záujme je centrálné stanovená a dochádza u nej štandardne k ročnej valorizácií (aj keď aj tu sa nájdú výnimky). Problematická tak môže byť už výška stanovenej mzdy a rovnako zohľadňovanie regionálneho aspektu. Práve na tieto oblasti sa chceme zamerať v našej analýze.

Analyzovať však všetky možnosti platových tried a skupín je príliš komplexné a za hranicou rozsahu tejto analýzy. Zameriame sa na tri

¹ Samozrejme pokiaľ na trhu práce existuje prebytok pracovnej sily vo forme nezamestnanosti.

² Ide tu o tzv. formálne predpoklady, keď sa do úvahy o výške mzdy nemusia brať reálne schopnosti zamestnanca, ale splnenie stanovených kritérií. A tak, pokiaľ v súkromnom sektore pracuje výnimočne skúsený pracovník (avšak bez formálneho vzdelania), jeho mzda má možnosť neobmedzenej výšky a rastu. V netrhových službách je obmedzená práve najvyššou úrovňou vzdelania.

špecifické povolania, o ktorých sú dostupné aj ďalšie potrebné štatistiky. Ide o povolanie *personalista vo verejnej správe* (prípadne *mzdár*, pretože patria do rovnakej skupiny), ďalším je *učiteľ na strednej škole* a posledným *učiteľ na vysokej škole*. Všetky tri majú jeden spoločný charakteristický znak, a tým je nutnosť dosiahnutia vysokoškolského vzdelania. V prípade prvých dvoch povolaní ide o 2. stupeň vzdelania (Ing. alebo Mgr.), v prípade učiteľa na VŠ je potrebný 3. stupeň (PhD.). Údaje na analýzu sme čerpali z databázy ŠÚ SR (Štatistické a regionálnej ročenky) a zo zákona č. 553/2003 Zz. o odmeňovaní niektorých zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme a jeho neskorších zmenách spolu s Nariadeniami vlády v jednotlivých rokoch.

Obdobie analýzy bolo stanovené na rozsah od roku 2004 po koniec roku 2016, najmä kvôli dostupnosti údajov a prvého celého roku platnosti uvedeného zákona. Výšku mesačnej odmeny za prácu sme však pre jednotlivé povolania upravili (dopočítali), pretože zo štatistického zisťovania môžeme zistiť, že základná platová tarifa tvorí v týchto povolaniach približne 2/3 ich hrubého platu.³ Výsledné „upravené“ hrubé mzdy sú tak navýšené na úroveň ich celkovej hrubej mzdy vďaka poznaniu proporcie základnej mzdy. Rovnako pre nemožnosť analyzovať všetky vekové kohorty týchto zamestnancov,

³ V prípade učiteľa na SŠ predstavuje základná mzda priemerne 66,4 % jeho hrubej mzdy v roku 2016. U vysokoškolského učiteľa 61,4 %. Hrubá mzda je výsledkom súčtu platovej tarify, osobného ohodnotenia, príplatku za riadenie a ďalších.

zvolili sme si hypotetický príklad mladého zamestnanca, ktorý disponuje 4 – ročnou praxou a adekvátnym vzdelaním.

Prvým krokom analýzy by tak samozrejme malo byť priame porovnanie vývoja miezd ľudí odmeňovaných tabuľkovým platom ku priemerným mzdám, ktoré zarábajú ľudia s porovnateľnou úrovňou vzdelania. Zaujímá nás, aký bol priemerný ročný rast našej „upravenej“ mzdy v porovnaní s celkovým rastom mzdy v národnom hospodárstve.

Podľa údajov o priemernej mzde v národnom hospodárstve bol rast nominálnej mzdy nad úrovňou 5 %. Pri sledovaných troch povolaniach však túto úroveň nedosahuje ani jedno z nich. V priemere zaostávajú asi jednou tretinou tempa rastu za národným priemerom. Zdôvodnenie takéhoto vývoja možno nájsť najmä v období zmrazenia valorizácie tabuľkových plátov počas hospodárskej krízy a niekoľko rokov po nej. Verejná správa nepristúpila k otázke riešenia následkov hospodárskej krízy s rovnakou dynamikou ako súkromná sféra. Zlé hospodárske výsledky v súkromnej sfére viedli k pomalšiemu rastu miezd v horizonte podstatne kratšom ako päťročné zmrazenie plátov vo verejnej sfére. Rovnako dynamika rastu miezd v predkrízovom a pokrízovom období bola výraznejšia ako vo verejnej správe.⁴

Zhrnutie: ak sú výhľady o budúcom raste mzdy jedným z dôležitých faktorov pre rozhodnutie o voľbe povolania, tak vývoj v sledovanom období mal skôr demotivujúci charakter. Na druhej strane, pocit stabilného zamestnania a príjmu, ktorý práca vo verejnom sektore poskytuje môže byť silnejší motív ako dynamika vývoja miezd súkromného sektora. A toto

⁴ To by však nemalo byť prekvapivé, pretože úlohou verejnej správy nie je predbiehať tempo rastu v súkromnom sektore. Patrí sa však dodať, že jej úlohou nie je ani hlboko zaostávať.

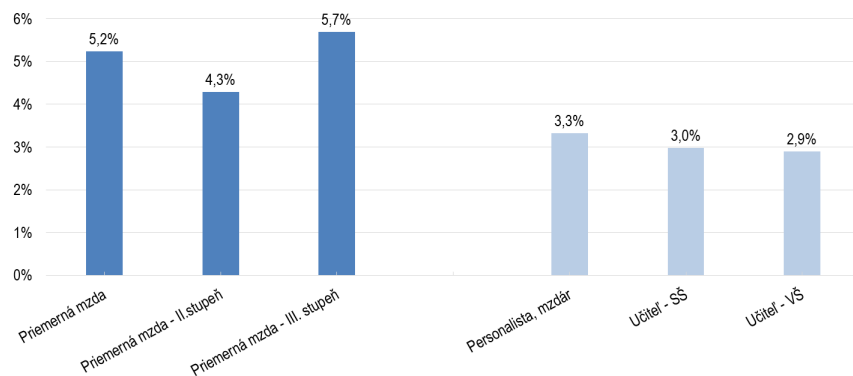
tvrdenie by mohlo platiť až do momentu pokiaľ nezačneme uvažovať o tzv. regionálnom aspekte.

Tarifné platy totiž na rozdiel od plátov determinovaných na trhu práce v sebe nezahŕňajú jednu veľmi dôležitú súčasť – regionálne rozdiely. Aj keď tento faktor nie je presne vymedzený v trhovej mzde, je implicitne dané, že výška mzdy v centre ekonomického diania krajiny (Bratislavský kraj) sa musí odlišovať od výšky mzdy v menej rozvinutých regiónoch Slovenska. Je preto vhodné porovnať, aké veľké sú tieto rozdiely v tarifných platoch vzhľadom na priemernú mzdu v danom regióne.

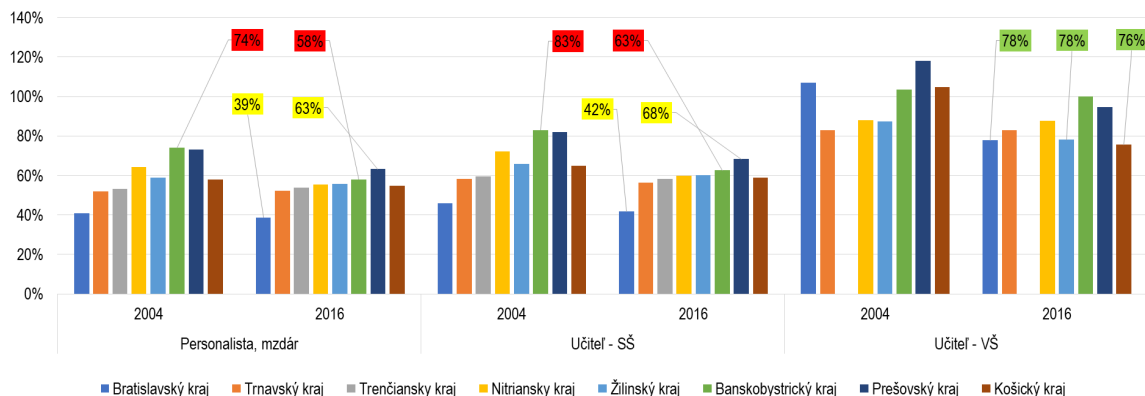
Z grafu 2 môžeme sledovať hneď niekoľko faktov. Jedným z nich je rýchlejší rast trhových miezd v jednotlivých krajoch v porovnaní s netrhovými. Svedčí o tom pokles podielu upraveného tabuľkového platu na priemernej mzde adekvátne vzdelaného pracovníka. Zameriavame sa tu hlavne na prvé dve povolania – personalista a učiteľ na SŠ.

V prípade pracovnej pozície personalistu (alebo mzdára) bola najväčšia divergencia od priemernej mzdy zaznamenaná v Banskobystrickom kraji. Podiel tabuľkového platu na priemernej mzde tu dosiahol pokles o 16 p.b.. V prípade stredoškolského učiteľa ešte viac a to 20 p.b.. Osoby pracujúce na týchto pozíciách v BB kraji teda v priebehu 13 rokov potenciálne stratili na tempe rastu svojich miezd od 20 do takmer 25 % oproti tempu rastu priemernej mzdy rovnako vzdelaného zamestnanca. To je však len intra-regionálny pohľad.

Graf 1: Priemerný ročný rast hrubej mzdy v národnom hospodárstve a sledovaných povolaniach medzi rokmi 2004 - 2016

Prameň: ŠÚ SR, vlastné výpočty.

Graf 1: Priemerný ročný rast hrubej mzdy v národnom hospodárstve a sledovaných povolaniach medzi rokmi 2004 - 2016

Prameň: ŠÚ SR, vlastné výpočty.

Poznámky: Hodnoty označené červenou sú uvedené za región, ktorý dosiahol najväčší pokles medzi podielom na priemernej mzde medzi rokmi 2004 a 2016. Hodnoty označené žltou predstavujú najväčší medziregionálny rozdiel v roku 2016 (s najvyšším a najnižším podielom na priemernej mzde). Hodnoty označené v zelenom predstavujú tri najnižšie hodnoty v regiónoch SR v 2016 pre profesiu učiteľ na VŠ. Trenčiansky kraj nie je pri tejto profesii vykázaný z dôvodu nedostatočného zachytenia vzorky pri výberovom zisťovaní pracovných síl.

Dôležitou oblasťou je medziregionálne porovnanie podielu tabuľkových plátov. Ako sme už konštatovali, regióny Slovenska sú výrazne nevyvážené v oblasti hospodárskeho rozvoja, čo sa musí prejaviť aj na úrovni miezd. Avšak pokiaľ tabuľkové platy tieto rozdiely nezohľadňujú, dostávame sa k zaujímavým zisteniam. Napr. v prípade pozície personalista, mzdár je rozdiel medzi podielom upraveného tabuľkového platu na priemernej mzde v Prešovskom kraji (najvyšší) a Bratislavskom kraji (najnižší) až 34 p.b.. V prípade učiteľa na strednej škole v rovnakých krajoch je rozdiel 26 p.b. To znamená, že v prípade personalistu v BA kraji je zamestnanec za svoju prácu ohodnotený o tretinu potenciálne zarobenej priemernej mzdy v súkromnom sektore horšie ako by bol v PO kraji. V prípade učiteľa je to o celú štvrtinu tejto hypotetickej mzdy. A to už je naozaj významný rozdiel. Nemožno sa tak veľmi čudovať, že o prácu na týchto pozíciách v BA kraji nie je veľký záujem.

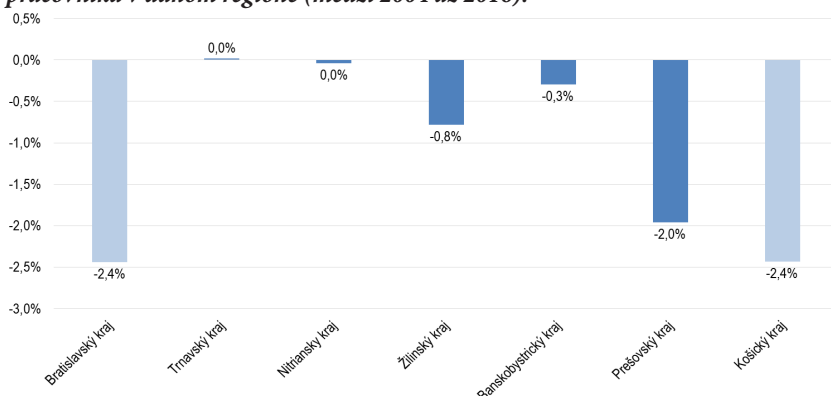
Záver: tabuľkové platy by viac vyhovovali ohodnoteniu práce v menej rozvinutých častiach krajiny. To by však platilo, pokiaľ by sme sa na vec zamerali len staticky. V dynamickom pohľade vidieť, že aj v týchto častiach SR tabuľkové platy zaostávajú za rastom trhových plátov, keďže vo všetkých krajoch nastala

divergencia od priemernej mzdy VŠ vzdelaného. Intuitívne tak môžeme konštatovať, že mladí ľudia, ktorí sa rozhodnú pracovať na týchto pracovných pozíciách tak určite neurobili na základe monetárnych motívov. Tie by boli v súkromnej sfére neporovnateľne vyššie.

Povolanie učiteľa na VŠ je v porovnaní s predchádzajúcimi povolaniami trochu odlišné. Hlavne na začiatku analyzovaného obdobia boli platové podmienky pre toto povolanie v niektorých krajoch vyššie ako priemer. Neskôr však aj v tomto prípade nastal významný proces zaostávania za trhovými mzdami, a to najmä v prípade Bratislavského a Košického kraja. Oba kraje si medzi rokmi 2004 a 2016 pripísali prepád podielu miezd VŠ učiteľov voči absolventom 3. stupňa VŠ štúdia o 29 p.b.. Takýto prepád podielu sa musel preukázať aj na priemernom tempe rastu (skôr poklesu) na priemernej mzde adekvátne vzdelaného.

Pre VŠ učiteľa v Bratislavskom a Košickom kraji musí byť demotivujúce, že podiel jeho mzdy na priemernej mzde v danom kraji klesá o necelé 3 % ročne. Výsledkom je tiež konštatovanie, že v roku 2016 už ani v jednom z krajov nedosahoval učiteľ na VŠ mzdový priemer absolventov tretieho stupňa VŠ (ktorý je mimochodom nižší ako pri absolventoch 2. stupňa). Avšak keďže verejných

Graf 3: Priemerná ročná miera zaostávania podielu „upraveného“ tabuľkového platu VŠ učiteľa na priemernom plate absolventa 3. stupňa VŠ vzdelaného pracovníka v danom regióne (medzi 2004 až 2016).

Prameň: ŠÚ SR, vlastné výpočty.

a štátnych vysokých škôl na Slovensku je 23, je podstatné aby sme sa pozreli aj na ich regionálne alokovanie a čo z neho vyplýva.

V grafe 2 sú vyznačené tri hodnoty s najnižším podielom mzdy VŠ učiteľa na priemernej mzde adekvátne vzdelanej osoby. Tieto najnižšie hodnoty patria Bratislavskému, Košickému a Žilinskému kraju. V týchto troch krajoch je však zároveň alokovaných 13 z celkových 23 verejných a štátnych vysokých škôl. Nami analyzovaná mladá osoba len s niekoľkými rokmi praxe môže na VŠ maximálne vykonávať funkciu odborného asistenta a preto sme sa zamerali na distribúciu týchto zamestnancov medzi regiónmi. Až takmer 2/3 (64 %) zo všetkých odborných asistentov pôsobilo práve v týchto troch krajoch (CVTISR, 2017). Práve tieto dve tretiny odborných asistentov tak pracuje v kraji, kde najviac zaostávajú za trhovými mzdami. Opäť vyvstáva otázka motivácie. Ako chce slovenská veda lákať tie najbystrejšie mozgy z radov študentov na prácu vo výskume a vzdelávaní, ak už samotné štúdium 3. stupňa v BA kraji uberá na potenciálne zarábanom plate a v ostatných krajoch pridáva zanedbateľné množstvo financií?

Táto analýza pracovala s údajmi do konca roku 2016, čo znamená, že v nej nie je zahrnutá „len“ valorizácia platových tarífou, ktorá prebehla v roku 2017. Alarmujúcou správou tak zostáva, že akákoľvek finančná motivácia pre kvalifikovaných mladých ľudí pracovať vo

sférach, ktoré sú čiastočne alebo úplne financované zo systému verejných rozpočtov je nízka aj po zvyšovaní plátov. Ak sa rozhodnú pre takéto povolania, ich motivácia musí byť iného charakteru. Ako sme ukázali – prácou v týchto sektoroch skôr monetárne zaostávajú a každoročne strácajú za svojimi kolegami v súkromnej sfére. Zdôrazňujeme, že súperiť v oblasti výšky miezd medzi súkromným a verejným sektorom nie je prvoradé.

Rovnako však veríme, že absencia aspoň pokusu o súťaž vysvetľuje fakt, prečo tieto odvetvia nedokážu pritiahnúť tých najkvalitnejších ľudí.

Našou ambíciou bolo upozorniť na aktuálnu situáciu v tejto oblasti a nevoláme po markantnom náraste tabuľkových plátov napr. na úroveň priemernej mzdy alebo podobne. Na takýto rast je potreba dosiahnuť určitého kvalitatívneho posunu vo výkonnosti. Avšak rovnako nepovažujeme za žiaduce, aby boli tieto „viac povolania ako zamestnania“ vytlačené na okraj trhu práce a určené pre tých, ktorí sa nevedia zamestnať v súkromnej sfére, čo býva častá kritika verejnosti.

A ešte posledná kritická poznámka ku téme tabuľkových plátov. Ako bolo v predchádzajúcich stranách dokázané, Slovensko naozaj nie je unilaterálne sa vyvíjajúca krajina s absolútne rovnakým stupňom ekonomickej výkonnosti medzi regiónmi. Prečo to potom nastavenie systému tabuľkových plátov predpokladá a tieto regionálne rozdiely nie sú v nich zohľadnené? Pracovať predsa na rovnakej pozícii v Bratislavskom kraji a Prešovskom či podobnom kraji by nemalo znamenať, že v jednom kraji nemá zamestnanec na pokrytie základných potrieb a v druhom sa považuje za priemerne (alebo skôr podpriemerne) zarábajúceho.

Koniec nízkej mzdovej kvóty na Slovensku?

Karol Morvay
KHP, NHF, EUBA

Typickou charakteristikou vývoja slovenskej ekonomiky v minulosti bol nízky a ďalej klesajúci podiel miezd na celkových príjmoch (tzv. mzdová kvóta). Objavovalo sa to v argumentácii politikov aj odborových organizácií, nie vždy korektne. Odborná literatúra ponúka celý rad vysvetlení, prečo je podiel miezd v štruktúre príjmov v niektorých krajinách nízky. A v slovenskej ekonomike všetky podstatné faktory prítomné naozaj boli. A to naraz a v neprehliadnuteľnej sile. V posledných približne 4 rokoch sa však obraz mení. Končí obdobie nízkej mzdovej kvóty v SR?

V minulosti bola pre slovenskú ekonomiku príznačná nízka (a klesajúca) mzdová kvóta. Tá vyjadruje v akej miere sa výstup ekonomiky (vytvorená hrubá pridaná hodnota alebo HDP) premieta do príjmov zamestnancov. Pre pripomenutie, vytvorená pridaná hodnota v sebe zahŕňa tri základné typy príjmov, z ktorých spoločnosť funguje: Sú to:

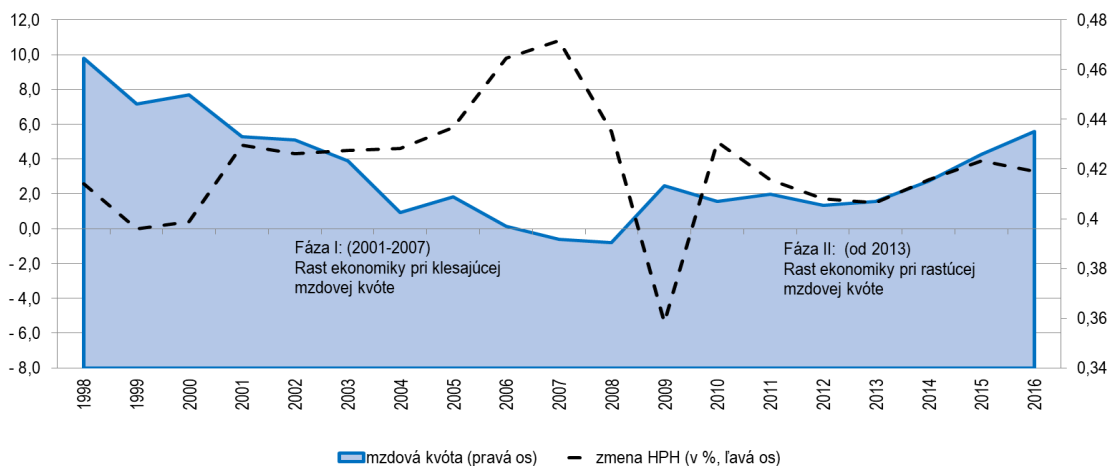
- príjmy pre zamestnancov (odmeny zamestnancov, zjednodušene a nepresne „mzdy“);
- príjmy pre podnikateľov a kapitál (hrubé prevádzkové prebytky vrátane tzv. zmiešaných príjmov živnostníkov, zjednodušene „zisky a odpisy“); a

- príjmy pre štát („dane mínus subvencie“).

Tieto tzv. prvotné príjmy sa ešte rozdeľujú a prerozdeľujú (cez dane, odvody, sociálne dávky....). My však z tejto problematiky tzv. funkčnej štruktúry príjmov vyberáme iba jeden problém: problém váhy tej časti príjmov, ktorá pripadne zamestnancom.

Mzdovú kvótu tu budeme chápať ako podiel odmien zamestnancov na hrubej pridanej hodnote (obe kategórie v bežných cenách, anglické ekvivalenty sú „wage share“ a „labour share“). Odmeny zamestnancov predstavujú objem vyplatených hrubých miezd plus odvodov do fondov sociálneho zabezpečenia. Je to teda príjem zamestnanca v tom najširšom chápaní.

Graf 1: Vývoj mzdovej kvóty a zmeny hrubej pridanej hodnoty

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u

Poznámky: zmeny hrubej pridanej hodnoty - ide o medziročné zmeny počítané zo stálych cien

Lahko možno identifikovať dve nápadne odlišné fázy vo vývoji mzdovej kvóty v SR (graf 1).

Fáza 1: Váha miezd klesá pri silnom raste ekonomiky (2001 - 2008)

Vo fáze I (2001- 2008) je silný rast ekonomiky sprevádzaný poklesom mzdovej kvóty. V slovenskej ekonomike sa vytvorila taká štruktúra príjmov, ktorá sa odlišuje od obvyklej funkčnej štruktúry príjmov vo vyspelejších ekonomikách. Keďže mzdová kvóta bola pri skončení tohto obdobia už mimoriadne nízka, pomer príjmov v ekonomike bol značne vychýlený v neprospech príjmov zo závislej činnosti (zamestnanci) a v prospech príjmov z podnikania (prevádzkových prebytkov a zmiešaných príjmov - zjednodušene ziskov).

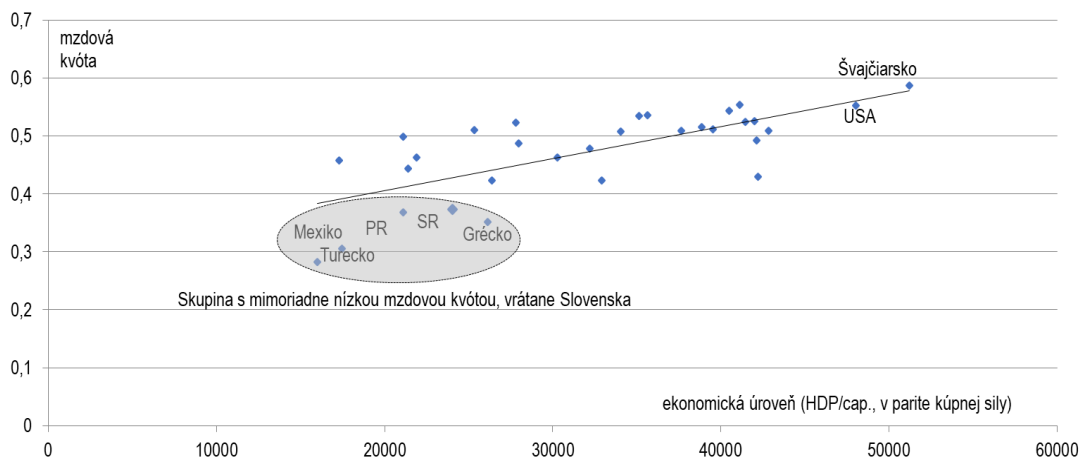
S vyššou ekonomickou úrovňou sa v krajinách OECD obyčajne spája aj vyššia mzdová kvóta (graf 2), hoci tento vzťah zďaleka nie je jednoznačný. V období po skončení fázy I sa hodnoty mzdovej kvóty pre väčšinu krajín umiestňovali v intervale 0,42 až 0,59; to znamená, že 42 % až 59 % vytvorenej hrubej pridanej hodnoty predstavovali odmeny zamestnancov. V grafe 2 je vyznačená aj skupina krajín s neobvykle nízkou mzdovou kvótou (Turecko, Mexiko, Poľsko, Slovensko a Grécko). Ide o skupinu krajín s relatívne nižšou ekonomickou

úrovňou (v rámci ekonomík OECD). Slovensko teda po skončení fázy I patrilo do skupiny ekonomík, v ktorých mzdová kvóta vybočovala z obvyklých hodnôt zaznamenaných vo vyspelých ekonomikách. Pri hodnotení pozície Slovenska možno povedať, že v danom období existovali ekonomiky, ktoré mali pri podobnej ekonomickej úrovni vyššiu mzdovú kvótu (sú na zvislej osi vyššie). Takmer všetky krajiny, ktoré dosahovali vyššiu ekonomickú úroveň ako SR, mali aj vyššiu mzdovú kvótu (jedinou výnimkou bolo Grécko).

Viaceré z tých príčin nízkej mzdovej kvóty, ktoré bežne uvádza literatúra, boli vo fáze I. súbežne a veľmi koncentrovane prítomné v SR (pozri v tabuľke 1, v ktorej sú koncentrované relevantné dôvody, pre ktoré býva mzdová kvóta nízka či klesajúca). Niektoré literatúrou uvádzané faktory boli v slovenskej ekonomike prítomné s takou silou, ako v štandardných vyspelých trhovách ekonomikách bežne nebývali. Ak teda poznáme niekoľko vzájomne nezávislých príčin nízkej mzdovej kvóty, môžeme konštatovať, že v SR sa objavili súčasne všetky.

Možno pripustiť, že vychýlenie štruktúry príjmov v neprospech odmien zamestnancov v bývalých tranzitívnych ekonomikách je zákonitým sprievodným javom niektorých procesov, ktoré v týchto krajinách nevyhnutne prebiehali. Bola sprievodným javom štruktúrnych

Graf 2: Kombinácie ekonomickej úrovne a mzdovej kvóty po skončení Fázy I: mzdová kvóta v SR patrila k najnižším v OECD

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov OECD Stat Extracts.

Poznámky: Údaje za 2011 alebo 2010 (podľa dostupnosti); Mzdová kvóta – podiel odmien zamestnancov na hrubej pridanej hodnote v b. c.

Tabuľka 1: Faktory znižujúce mzdovú kvótu a ich prítomnosť v SR vo fáze I.

Faktor nízkej mzdovej kvóty	Mechanizmus pôsobenia	Prítomnosť a stav faktora v SR
<i>Technologické zmeny (zmeny v náročnosti produkcie na kapitál a prácu, vzácnosť výrobných faktorov)</i>	Vysoká vzácnosť kapitálu pri nižšej vzácnosti práce sa premieta do štruktúry príjmov - pri technolog. zmenách v posledných dvoch dekádach bol kapitál cenený viac ako práca a tým váha odmien zamestnancov klesala.	Dlhodobá podkapitalizovanosť viedla k „hladu“ po kapitále, nárastu kapitálovej náročnosti a vzácnosti kapitálu. Práca nebola vnímaná ako vzácna, čo znižuje váhu miezd.
<i>Nerovnováha na trhu práce (trvalo vysoká miera nezamestnanosti)</i>	Vysoká miera nezamestnanosti znižuje vzácnosť pracovnej sily, zhoršuje vyjednávaciu pozíciu pracovníkov. V ekonomikách OECD sa pri miere nezamestnanosti nad 10% vyskytovala iba nízka mzdová kvóta.	Vysoká miera nezamestnanosti bola v SR v celom období prítomná.
<i>Niektoré inštitucionálne charakteristiky trhu práce (vyjednávací sila zamestnancov, pôsobenie odborov a pod.)</i>	Pôsobenie silných odborových organizácií pomáha udržať vyššiu a stabilnejšiu mzdovú kvótu. A naopak.	Dlhodobo klesajúca odborová organizovanosť a slabá pozícia odborov, ústup od kolektívneho presadzovania záujmov.
<i>Globalizácia, finančializácia a ich sprievodné javy: zvyšovanie miery špecializácie alebo hrozba realokácie výroby</i>	Cez zvýšenú otvorenosť ekonomík (sprievodný jav globalizácie) sa môže stláčať mzdová kvóta nadol, obzvlášť pri rozmachu „nízkomzdových“ exportérov na trhoch s pracovne náročnými produktmi. (Za merateľný sprievodný jav globalizácie možno považovať funkčnú otvorenosť ekonomiky, t. j. súčet exportu a importu výrobkov a služieb v pomere k HDP). Globalizácia prináša možnosť ľahkého presunu výroby do inej krajiny - to zase znižuje vyjednávaciu silu zamestnancov.	Krajiny strednej a východnej Európy (SVE) zaznamenali silný nárast miery otvorenosti svojich ekonomík. V slovenskej ekonomike bol nárast otvorenosti obzvlášť výrazný.
<i>Zmeny v podieloch odvetví na výstupe ekonomiky</i>	Existujú odvetvia, v ktorých je mzdová kvóta tradične vyššia alebo nižšia. Ak dochádza k nárastu podielu kapitálovo náročných sektorov na úkor pracovne náročných, prirodzene nastáva aj pokles mzdovej kvóty v celej ekonomike.	V slovenskej ekonomike vo fáze I rástol podiel odvetví s tradične nízkou mzdovou kvótou. To znižovalo mzdovú kvótu v celej ekonomike.
<i>Ústup „štátu blahobytu“</i>	Obmedzovanie štedrosti štátu (merateľné ako „proxy“ poklesom podielu verejnej spotreby na HDP) býva spojené s nižšou mierou sociálnych istôt - a to vedie k horšej vyjednávacíj pozícii zamestnancov a k motivácii akceptovať aj nižšiu mzdovú hladinu.	Slovenská ekonomika zaznamenala veľmi výrazný pokles podielu verejnej spotreby v období fázy I.
<i>Zmeny v charaktere zamestnanosti</i>	Vysoký podiel samozamestnaných osôb znižuje v ekonomike objem miezd (tie poberajú len zamestnanci). Príjem samozamestnanej osoby (zjednodušene živnostníka) nie je mzda, ale tzv. zmiešaný príjem s charakterom zisku aj mzdy súčasne.	V SR prebehla reštrukturalizácia značnej časti zamestnanosti smerom od závislej práce (teda z pozície zamestnanca) k samozamestnávaniu (teda do pozície samostatne zárobkovo činné osoby). Dochádzalo tým k substitúcii odmien zamestnancov zmiešaným príjmom samozamestnaných osôb.

Prameň: Zostavené podľa poznatkov z prác:

- Arpaia, A. - Pérez, E. - Pichelmann, K. (2009): Understanding Labour Income, Share Dynamics in Europe. In: European Economy. Economic Papers 379, May 2009, European Commission.
- Marterbauer, M. – Walterskirchen, E. (2003): Bestimmungsgründe der Lohnquote und der realen Lohnstückkosten. WIFO Monatsberichte 2/2003.
- Morvay, K. (2013): Osobitosti vývoja štruktúry príjmov v slovenskej ekonomike. Ekonomický časopis, 4/2013.
- Stockhammer, E. (2013): Why have wage shares fallen? A panel analysis of the determinants of functional income distribution. International Labour Office, Geneva.

zmien (smerom ku kapitálovo náročnejším činnostiam) a faktorom konkurencieschopnosti. Potom možno predpokladať, že prekonanie tejto fázy (charakterizovanej „hľadom po kapitále“ v dôsledku dlhodobej podkapitalizovanosti, skokovitým nárastom otvorenosti ekonomík, rýchlou reštrukturalizáciou ekonomík a rýchlou technologickou premenou) povedie k ústupu tých faktorov, ktoré stláčajú mzdovú kvótu nadol.

je otázka ohľadom faktorov, ktoré takýto vývoj umožnili. Za zmenou vývojových tendencií vo funkčnej štruktúre príjmov v SR možno identifikovať celý rad faktorov, ktoré sa navzájom prelínajú. Bez ambície na úplnosť (keďže tento jav je predmetom aj nášho aktuálneho výskumu) možno uviesť tieto:

- K dôležitým charakteristikám vývoja slovenskej ekonomiky (od konca 2013) patril

Box 1: Prečo môže byť nízka mzdová kvóta vnímaná ako problém?

Nie je jedno, v akej forme príjmy vznikajú - či vo forme miezd, zmiešaných príjmov živnostníkov či prevádzkových prebytkov (zjednodušene ziskov korporácií). Reštrukturalizácia príjmov v neprospech miezd predstavovala limitujúci faktor rastu zdrojov vo fondoch sociálneho zabezpečenia (pri systéme financovania zdrojov, aký bol platný v SR). Z jednotky miezd sa odvádzalo podstatne viac odvodov do poisťných fondov ako z jednotky iných príjmov (nerovnaká „odvodová výťažnosť“ príjmov). Sociálne príspevky tak boli v sledovanom období závislé predovšetkým od miezd. Ak je váha miezd v štruktúre príjmov nízka a klesajúca, pritom niektoré okruhy verejných financií (sociálne fondy) sú primárne závislé od miezd, potom nevyhnutne dochádza k ohrozeniu stability týchto okruhových verejných financií.

Rastom váhy podnikateľských príjmov narastá aj volatilita príjmov sektora domácností. Silnejší, voči výkyvom ekonomiky odolnejší typ príjmu (mzdy) sa nahrádza nestabilnejším, menej odolným typom (príjmy z podnikania). Možná je aj spojitosť medzi klesajúcou mzdovou kvótou a nárastom príjmových nerovností - vyššia váha podnikateľských príjmov sa zvykne spájať s vyššou príjmovou nerovnosťou.

Zároveň sa zhoršuje možnosť štatistického sledovania aj predvídania vývoja príjmov domácností (zmiešané dôchodky sa sledujú podstatne ťažšie ako mzdy, ktoré sú už dlhodobo veľmi detailne štatisticky uchovávané).

Fáza II: Mzdová kvóta silno rastie spolu s rastom zamestnanosti

Po silných výkyvoch v období recesie a európskej dlhovej krízy badáme od roku 2013 výrazný kontinuálny nárast mzdovej kvóty v SR - opačný vývoj ako vo Fáze I (graf 1).

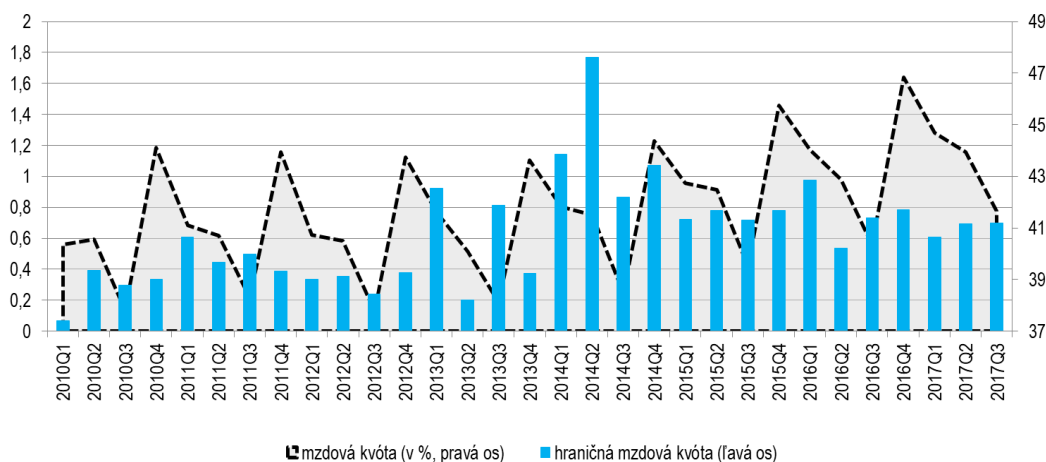
Keďže samotná mzdová kvóta je málo citlivý ukazovateľ, v ďalšom si pomôžeme citlivejšou hraničnou mzdovou kvótou (medziročný prírastok odmien zamestnancov / medziročný prírastok hrubej pridanej hodnoty). Vo vývoji hraničnej mzdovej kvóty sa objavujú neobvyklé hodnoty od 1.štvrtroka 2013 (graf 3) a od 1. štvrtroka 2014 sa hodnoty hraničnej mzdovej kvóty už udržiavajú na relatívne vysokých hodnotách.

Vo funkčnej štruktúre príjmov v SR tým došlo k takému vývoju, aký v doterajšej histórii slovenskej ekonomiky nemá obdobu. Namiesto

priaznivý vývoj na trhu práce aj pri relatívne slabšom ekonomickom raste. To nevyhnutne súvisí aj s ďalšími nižšie uvedenými štruktúrnymi zmenami.

- Skončilo obdobie, v ktorom bol rast ekonomiky dosť jednostranne ťahaný expanziou činnosti veľkých nadnárodných exportérov. Vo Fáze I. bol hybnou silou rastu ekonomiky SR export, živnený rozmachom činnosti veľkých korporácií. Tie dokázali podstatne zvýšiť výstup ekonomiky vďaka prinášaniu nových, vysokoproduktívnych technológií. Slovenská ekonomika vďaka tomu dosahovala obrovské skoky v produktivite práce (bola dokonca lídrom v raste produktivity medzi štátmi OECD v tom čase). Silný rast produktivity znamenal, že ekonomika mohla silno rásť aj pri relatívne slabšom raste zamestnanosti. Ide o rast ťahaný produktivitou, pri nízkej pracovnej náročnosti. Vo Fáze II. sa obraz mení. Veľmi zjednodušene: Prírastky HDP sú menej jednostranne závislé od gigantov

Graf 3: Hraničná mzdová kvóta: od roku 2013 sa objavujú vyššie hodnoty

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u.

- exportérov (hoci stále hrajú významnú rolu) a zvýšil sa prínos iných (menších, na vnútorný trh orientovaných) podnikov. Ich činnosť nie je v takej miere spojená s hromadnou automatizovanou výrobou a sú náročnejšie na „živú prácu“. Vzniká tým priestor pre rast zamestnanosti - a to aj pri relatívne slabšom raste reálneho HDP. A lepší vývoj zamestnanosti dáva priestor pre rast mzdovej kvóty. Pomyselnou cenou za takýto vývoj je slabší rast produktivity, podstatne slabší ako vo Fáze I.

Súbeh minimálne týchto faktorov spôsobil, že sa funkčná štruktúra príjmov vyvíjala takým spôsobom, aký ešte v slovenskej ekonomike predtým nebol zaznamenaný. Pravdaže, vyššia mzdová kvóta ešte neznamená vyššiu priemernú mzdu. Znamená len, že z vytvorenej jednotky pridanej hodnoty (či HDP) v ekonomike sa na mzdy ujde väčšia časť ako v minulosti. Vyššia mzdová kvóta a vyššia mzdová úroveň neznamenajú to isté, ale predsa len majú časť genofondu rovnakú...

- Zmenila sa štruktúra novovzniknutých zamestnaní. Pre fázu I. bolo charakteristické, že sa časť zamestnancov presúvala k samozamestnávaniu (rozmach živností, často nedobrovoľných). To znižovalo mzdovú kvótu, pretože mzdy zamestnancov boli nahrádzané podnikateľským príjmom živnostníka. Vo Fáze II táto štruktúrna zmena nepokračuje, skôr naopak. V štruktúre celkovej zamestnanosti rastie hlavne počet zamestnancov - a to nahráva rastu mzdovej kvóty.
- Na začiatku Fázy II. bolo dôležité aj to, že vzrástol v ekonomike podiel odvetví, v ktorých bola mzdová kvóta už aj predtým vysoká (a to vrátane takých odvetví, v ktorých je podstatný vplyv štátu a mimoriadne vysoká mzdová kvóta - verejná správa, vzdelávanie, zdravotníctvo).

Možno predpokladať, že slovenská ekonomika už prešla dnom svojej mzdovej kvóty a tendencia dlhodobu nízkej a ďalej klesajúcej mzdovej kvóty je nateraz už prekonaná. To neznamená, že sa v dlhodobejšom horizonte nemôže podobná tendencia znovu objaviť: nemožno vylúčiť, že pri posilňovaní digitalizácie, využívaní umelej inteligencie a nástupe tzv. „Industry 4.0“ môže nahrádzanie živej práce opäť viesť k poklesu váhy miezd na celkovom objeme príjmov v SR. To je však už iný príbeh.

Je zaručený príjem skutočne „zárukou“?

Daniela Pobudová
KHP, NHF, EUBA

Ak by sme rôznym skupinám odborníkov položili otázku ohľadom základného univerzálneho príjmu (BI) určite by sme nedostali jednoznačnú odpoveď a pohľady na skúmanie danej problematiky by sa diametrálne odlišovali. Ako by sme sa teda mali pozeráť na univerzálny príjem? Ako na efektívny nástroj, ktorý by mal pomôcť skončiť s chudobou, či ako náhradu súčasného sociálneho systému, ako na elimináciu nechcených pracovných miest, alebo naopak, ako zábezpeku príjmu pre ľudí, ktorým pracovné miesta prevezmú roboty?

Prvotná zmienka o zaručenom príjme vznikla v 18. storočí, kedy anglický revolucionár Thomas Paine v knižke *Agrarian Justice* navrhoval vytvoriť akýsi národný fond z ktorého by sa každému obyvateľovi, ktorý dosiahol 21 rokov vyplácala čiastka pätnástich libier šterlingov, ako určitá kompenzácia za stratu prirodzeného dedičstva v dôsledku zavedenia systému súkromného vlastníctva pôdy.²

Čo možno chápať pod týmto príjmom?

Je teda možné nájsť nejaký konsenzus v rozdielnosti názorov na jednu spoločnú a ucelenú myšlienku podľa ktorej by sme vedeli presne definovať čo je to BI? Aj keď vo všeobecnosti by mali platiť univerzálne predpoklady zavedenia BI, pri samotnom aplikovaní pilotných projektov a hľadania najlepšej možnej alternatívy nastali medzi jednotlivými krajinami isté obmeny. Existujúce odchýlky sú viditeľné najmä pri rôznych modeloch financovania BI (stanovenie výšky BI, rozdelenie BI podľa skupín veku, zahrnutie/nezahrnutie nepľoletých, prípadne dôchodcov do systému financovania, úvaha o čisto neutrálnom financovaní BI, prípadne financovaním dodatočnými daňami, segregáciou zloženia domácnosti a pod.) Podľa definície BIEN³ je BI definovaný ako nepodmienečne

garantovaný individuálny príjem pre všetkých (tzn. je vyplácaný jednotlivcom nie domácnostiam, čím by sa mala odstrániť zložitosť prepočítavania príjmu na rodinu), bez potreby dokladovania prostriedkov (tzn., že je vyplácaný každému nezávisle od jeho ďalších zdrojov príjmu, či už z práce, alebo kapitálu). Nie je podmienený ničím iným okrem občianstva. Pod BI možno tiež chápať nepodmienenú peňažnú dávku, ktorú dostáva občan od štátu na pokrytie svojich základných životných potrieb. Je však výška BI skutočne na takej úrovni, aby pokryla uspokojenie základných potrieb? Ak má zabezpečiť dôstojný život človeka nemôžu sa pod ním predsa chápať len náklady na nájomné, oblečenie, či stravu, ale aj uspokojovanie určitých kultúrnych a sociálnych potrieb. Pri samotných pilotných projektoch je táto čiastka často stanovená pod hranicou chudoby, ktorá nepokrýva ani elementárne potreby.

V prípade niektorých štátov by sa zrejme muselo pristúpiť aj k extrémnemu zvýšeniu daňového zaťaženia kvôli financovaniu systému BI. Štúdie predpokladajú úplne zrušenie nezdaniteľného minima a zodpovedajúce zníženie všetkých daňových pásiem. Niektoré štúdie uvažujú o nezdanení a niektoré zase o zdanení aj základného univerzálneho príjmu. Aby BI v konečnom dôsledku neuškodil najchudobnejším, musela by výška BI presahovať súčasné poskytované dávky. BI možno chápať aj ako jednotnú univerzálnu dávku, ktorá si nevyžaduje už ďalšie posudzovanie a odpadá jej teda zložitosť

názov kvôli snahe začlenenia mimoeurópskych krajín pozmenil na Basic Income Earth Network

¹ BI – basic income – základný príjem, synonymá s ktorými sa môžeme stretnúť sú tiež univerzálny príjem, garantovaný príjem zaručený príjem, nepodmienený príjem, alebo aj ich kombinácia základný univerzálny príjem.

² <http://www.thomaspaine.org>

³ BIEN – organizácia vznikla v roku 1986 ako Basic Income European Network, na desiatom summite v roku 2004 sa jej

systému a byrokracie v ktorej sa niekedy ťažko zorientovať, kto a kedy má vlastne nárok na dávku. Nákladovosť a neprehľadnosť systému sociálnych transferov je nielen únavná, ale aj drahá, ako pre štát, tak aj pre občana. Prečo teda krajiny nezahŕňajú do svojich prepočtov čo stojí štát súčasná administratíva, ktorá zastrešuje vyplácanie jednotlivých dávok a koľko by to štátu prinieslo ročne dodatočných finančných prostriedkov ak by úplne zanikla?

Za akých podmienok a v ktorých krajinách prebiehajú pilotné projekty?

Na Aljaške od roku 1982 existuje „základný príjem“, ktorý dostáva každý, kto tam legálne býva po dobu šiestich mesiacov. Nakoľko je Aljašský záliv Prudhoe bohatý na ropu, bývalý guvernér Jan Hammond navrhol, aby vyťažené bohatstvo prinášalo prospech súčasnému aj budúcemu obyvateľstvu v danej oblasti. **Alaska Permanent Fund**, vypláca aljašský základný príjem, ako dividendu zodpovedajúcu časti priemerného výnosu dosiahnutého za predchádzajúcich päť rokov. Aljašku považujeme za prvú krajinu v ktorej bol BI zavedený.

Kanadský experiment v Quebecu pozostával z príplatku 50 centov za každý zarobený dolár. Matky si predĺžili materskú dovolenku a maturanti pred nástupom do práce uprednostnili štúdium na vysokej škole. Zároveň sa znížil aj počet ľudí liečených psychiatricky aj počet chorôb zo stresu. BI predstavoval akúsi formu istoty prostredníctvom ktorej sa mohli venovať svojej rodine a zdraviu.

V **Namíbii** vo farmárskej osade bola v roku 2008 vyplácaná čiastka 100 namíbijských \$ (cca 5,50eur). Po roku kriminalita poklesla o 36,5%, zvýšila sa zamestnanosť, znížila sa podvýživa detí zo 42% na 10% a vzrástla školská dochádzka.

Vo **Fínsku** je zavedený dvojročný projekt od 1.1. 2017, ktorý financuje 2000 osôb vo veku 25 - 58 rokov sumou vo výške 560 eur mesačne (pre porovnanie táto suma predstavuje približne štvrtinu stredného príjmu domácnosti pre jednu osobu, dávka v nezamestnanosti predstavuje cca 697 eur, priemerný plat v súkromnej sfére je cca 3500 eur). Ľudia zapojení do projektu sa kvôli nestrannosti zaviazali, že nebudú poskytovať

žiadne rozhovory a účinnosť samotného projektu sa bude vyhodnocovať až po jeho skončení. Fínsko prostredníctvom projektu bude monitorovať výdavky na lieky, využívanie zdravotnej starostlivosti, zmeny príjmov a pod.

V **Kenii** sa v októbri 2016 začala počiatočná štúdia, ktorá je rozdelená do troch skupín. Organizuje ju charitatívna organizácia z USA, ktorá poskytne finančné toky 200 dedinám (cca 26 000 ľuďom). Prvá skupina (cca 40 dedín) bude 12 rokov poberať 23 USD, čo predstavuje cca polovicu priemerného príjmu v Kenii. Druhá skupina (cca 80 dedín) bude poberať 23 USD po dobu dvoch rokov a tretia skupina (cca 80 dedín) dostane paušálnu platbu vo výške dvojročného BI. Výsledkom má byť zistenie, ako finančná injekcia zmení životnú úroveň, zamestnanosť, vzdelanie, voľný čas, či celkové vyhliadky na život.

V **Ontáriu** sú po dobu troch rokov sledované dva regióny, jeden od jari 2017 a druhý od jesene 2017, kde je vybraných 4000 účastníkov vo veku 18-64 rokov. Garantovaný ročný príjem pre jednotlivca je 16 989 CA\$ (cca 953 eur/mes.) a pre dvojicu 24 027 CA\$ (cca 1337 eur/mes.). Zdravotne postihnutí dostávajú navyše 500 CA\$ (cca 334 eur/mes.). Výsledky by mali byť oznámené verejnosti v roku 2020, pričom medzi hlavné ciele patrí znižovanie chudoby, zlepšovanie výsledkov v oblasti zdravia, najmä duševného zdravia občanov, bývanie, vzdelávanie a rast zamestnanosti v provincii.

V **Holandsku** sa uskutočňujú mestské experimenty sociálnej pomoci rozdelených na šesť období po dvoch rokoch v 25 obciach. Experiment začal v septembri 2017 v meste Utrecht. Účastníci poberajú dávku vo výške 199 eur/mes., ale ich podmienkou je, že ak si po 6-12 mesiacoch nenájdu prácu musia zo štúdie vystúpiť. Aj napriek odporu vlády s experimentovaním sa do budúcnosti počíta aj v ďalších mestách, prostredníctvom ktorých chce preskúmať účinnosť rôznych možností politiky trhu práce.

V **Ugande** je projekt realizovaný od januára 2017 do decembra 2018, ktorému finančné prostriedky poskytla charitatívna organizácia z Belgicka. Vzorku predstavuje 56 dospelých a 88 detí, ktorí

dostávajú mesačné platby v hotovosti. Výška pre dospelého je 18,25 \$/mes., čo predstavuje približne 30% priemerného príjmu rodín v Ugande. Dieťa dostáva mesačne čiastku 9,13 \$/mes. Cieľom je preskúmať vzdelávanie dievčat, prístup k zdravotnej starostlivosti, rozvoj podnikania a hospodárskeho rozvoja, či účasť v inštitúciách.

V **Silicon Valley** – najslávnejší startupový inkubátor Y combinator v máji 2016 zaviedol projekt v ktorom 100 ľudí vo veku 21-35 rokov bude po dobu 3 rokov dostávať 1000-2000 \$ mesačne. Zavedením týchto platieb sa sleduje, ako sa po nich zmení vzdelávanie, finančné zdravie či pomoc v rodine. Elon Musk zase základný príjem označil ako nevyhnutnosť do budúcnosti z dôvodu masívnej automatizácie.

Návrh sa vo verejnej diskusii nachádza aj vo **Francúzsku**, kde je v inej dimenzii ako v predchádzajúcich krajinách. Ti, ktorí by dostávali BI, by z neho museli platiť príspevok a pre ľudí s vyššími príjmami, by sa tento príspevok rovnal samotnému BI, ktorí by v konečnom dôsledku nemali žiadnu zmenu vo svojich príjmoch.

Vo **Švajčiarskom** referende v roku 2016 ho až 77% obyvateľstva zamietlo. BI mal byť stanovený vo výške okolo 30 000 švajčiarskych frankov na rok (cca 625 eur na dieťa a 2500 eur na dospelého), čo predstavuje približne polovicu stredného príjmu na obyvateľa.

Výsledky simulácií

Ak by sme sa chceli bližšie pozrieť na dôsledky zavedenia BI k hĺbkovej analýze patrí štúdia OECD⁴, ktorá pri štyroch vybraných krajinách

⁴ OECD document – Basic Income as a Policy Option: Technical

(Fínsko, Francúzsko, Taliansko a Veľká Británia) vychádzala z nasledujúcich predpokladov: Jednotlivci dostávajú BI, ak majú bydlisko v krajine a nedosiahli ešte vek odchodu do dôchodku; BI je modelovaný ako individuálny nárok, pri ktorom dostávajú všetci rovnakú dávku pred zdanením; je rovnaký pre všetky deti, líši sa ale od množstva dospelých žijúcich v rodine; BI je plne zdanený daňou z príjmu FO a všetky ďalšie dodatočné príjmy sa tiež zdaňujú (z čoho vyplýva, že BI je nižší pre daňových poplatníkov s vyšším príjmom). Okrem toho sa nedá uplatniť nezdaniteľná časť základu dane (každý platí dane z príjmu na všetkých úrovniach, z celých príjmov, čím daňová záťaž obyvateľstva rastie), aj všetky dávky v nezamestnanosti ako aj vyplácanie predčasných dôchodkov je zrušené. Jediné dávky, ktoré boli ponechané sú dávky pre zdravotne postihnutých a podpora bývania. Druhú variantu v štúdiu predstavoval BI stanovený ako rozpočtovo neutrálny, tzn. financovateľný z existujúcich výdavkov bez zvyšovania dodatočných daní. GMI⁵ je chápaná ako úroveň zaručeného minimálneho príjmu v podobe existujúcej sociálnej ochrany, ktorá slúži, ako počiatočná hodnota pre stanovenie BI. Mnohí ľudia dostávajú navyše okrem GMI platby na to, aby mohli zaplatiť dodatočné náklady spojené so svojimi špecifickými potrebami. V prípade analýzy OECD sem patria dávky pre zdravotne postihnutých ako aj príspevky na podporu bývania. Je to akýsi typ „zábezpeky“, aby títo ľudia ešte viac nestrácali z paušálnej sadzby BI. Simulácie sa vykonávajú prostredníctvom modelu daňového zisku EUROMOD pre EÚ.

Ako vidieť z tabuľky Fínsko a Taliansko vykazujú pozitívny vplyv na rozpočet a bolo

Background Note Illustrating Cost and Distributional Implications for Selected Countries, May 2017

⁵ GMI - guaranteed minimum-income benefit

Tabuľka 1: Neutrálny BI (zachovávajúci neutralitu rozpočtu) versus BI na úrovni GMI a hranica chudoby

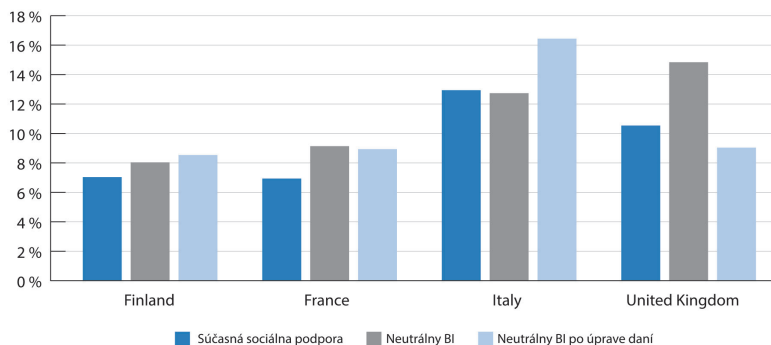
	Neutrálny BI		BI na úrovni GMI		Hranica chudoby
	Dospelý	Dieťa	Dospelý	Dieťa	Jednotlivec
Fínsko	527 €	316 €	485 €	291 €	1 074 €
Francúzsko	456 €	100 €	465 €	102 €	909 €
Taliansko	158 €	158 €	80 €	80 €	737 €
Veľká Británia	230£	189£	317£	261£	702£

Prameň: Basic Income as a Policy Option. Can it add up? OECD, May 2017

by možné zvýšiť úroveň BI bez toho, aby sme obetovali neutralitu rozpočtu. Vo Fínsku by bolo možné zvýšiť BI o 8,5%, v Taliansku 97% nad úroveň GMI. Zatiaľ čo vo Francúzsku by naopak bolo potrebné znížiť BI o 2% a vo VB o 28%. Udržateľný by bol BI len v niektorých krajinách, no v iných len za cenu nízkej sumy GMI. Vo všetkých prípadoch sú potrebné veľké zmeny príjmov z daní na financovanie BI na zmysluplných úrovniach a daňové reformy by preto mali byť neoddeliteľnou súčasťou rozpočtovo neutrálnych návrhov BI.

Celkový počet osôb v chudobe by sa výrazne neznižil, len by sa zmenilo jeho zloženie. Najväčší rozdiel v chudobe spomedzi analyzovaných krajín by bol vo Veľkej Británii, nakoľko rozpočtovo neutrálna suma BI je nižšia ako GMI, čím sa miera chudoby významne zvýši. Aj v Taliansku sa zmení počet chudobných ľudí, nakoľko znižovanie chudoby medzi tými, ktorí neboli pokrytí existujúcimi dávkami je kompenzované väčším rizikom chudoby vyplývajúcim zo strát súčasných príjemcov dávok. V domácnostiach s jednou osobou by príjmy z veľkej časti zostali nezmenené, avšak páry by si pohoršili, nakoľko model pri poskytovaní BI uvažuje o úsporách z rozsahu. Rodiny s deťmi s vyššími príjmami by získali, nakoľko doteraz v sociálnom systéme nemali nárok na podporu, naproti

Graf 1: Miera chudoby podľa existujúcich systémov sociálnej ochrany a dvoch variantov BI, ako % populácie pred ustanoveným vekom odchodu do dôchodku

Prameň: OECD document– Basic Income as a Policy Option: Technical Background Note Illustrating Cost and Distributional Implications for Selected Countries, May 2017

Poznámky: chudoba je definovaná ako 50% stredného príjmu domácnosti podľa veľkosti domácnosti.

tomu osamelí rodičia na nižších príjmových úrovniach by mohli stratiť. Na základe zrušenia nezdaniteľného minima a dodatočných daní potrebných na financovanie systému by bola stratová najmä bohatšia vrstva obyvateľstva a tiež ľudia vo veku 55–64 rokov, ktorí často odchádzali do predčasného dôchodku, ale BI s takýmto modelom nepočíta (BI sa poskytuje obyvateľom pred zákonným vekom odchodu do dôchodku, potom už nie).

Ďalšia ucelená analýza sa viaže ku **Katalánsku**. Databáza pre mikrosimuláciu bola zo vzorky 110 474 daňových priznaní dane z príjmu fyzických osôb za rok 2003, ktorá zahŕňala jednak príjmy z daní, ako aj sociálne výdavky (t. j. cca 74% z celkovej populácie). BI bol vyplácaný bezpodmienečne každému, v rôznych variantoch,

Tabuľka 2: Varianty BI v Katalánsku

	BI - dospelý	BI - neplnoletý	daňová sadzba	%, ktorí získajú	deficit financovania (mil. eur)	Giniho koeficient
Variant 1	5414	2707	49,90%	63,3	494,7	0,383
Variant 2	2707	1354	26,70%	70,72	1912,4	0,404
Variant 3	2131	1066	*	75,1	882, 85	0,406

Prameň: Materiální podmínky svobody, Raventós Daniel, 2007

Poznámky: sadzby daní z príjmu fyzických osôb v Katalánsku z roku 2003 (do 4000 – 15%, do 13 800- 24%, do 25 800 – 28%, do 45 000 – 37% a nad 45 000- 45%)

kedy BI dosahoval buď 100, 50 a 33% minimálnej mzdy z roku 2003 (neplnoletým polovica dávky). Na všetky príjmy sa uplatňovala rovnaká sadzba dane z príjmov fyzických osôb a zrušené boli všetky daňové odpochty.

V prvom variante, kedy BI dosahoval výšku minimálnej mzdy z roku 2003, ktorá bola vo výške 451eur/mes. (5414 ročne) sa model snažil nájsť takú sadzbu dane z príjmu fyzických osôb, ktorá by BI vedela financovať v plnej výške t. j., že by sa vybral rovnaký objem daní ako v súčasnosti (k tomu navyše prostriedky potrebné k financovaniu BI). Na základe tejto podmienky si mikrosimulácia vyžadovala jednotnú nominálnu sadzbu 49,9%. V druhej variante sa predpokladá BI vo výške polovice minimálnej mzdy t. j. 2070 eur ročne a jeho polovici pre neplnoletých. Sadzba dane, potrebná na financovanie BI by predstavovala 29,67%. V treťom prípade, je výška BI stanovená vo výške 2131 pre dospelých a 1066 pre neplnoletých tak, aby bol BI financovateľný prostredníctvom daňových platieb platných v roku 2003.

Aj v Belgicku bol predstavený model BI, v ktorom by deti do 18 rokov dostávali 200eur/mes. a dospelí vo výške 1500 eur/mes. Po prepočítaní boli celkové náklady stanovené na 187,4mld. eur. Kde sa nakoniec táto suma na financovanie našla? Ak by bol BI neutrálny a zrušili by sa všetky sociálne príspevky, ušetrili by 70,7 mld. eur. A čo zvyšných 116,7 mld. eur? Zrušením dávok by sa zredukoval aj počet zamestnancov verejnej správy, čím by štát ušetril 25,5 mld. eur. V daňovej reforme získalo zvyšných 91,2 mld. eur, kedy prostredníctvom zvýšenia DPH na 25% získalo 16 mld. eur a zvyšné miliardy 25% zdanením kapitálových výnosov a majetku.

Poznámky k realizovateľnosti (aj) v slovenskej ekonomike

Otázkou sa tak stáva, či by sa po jeho zavedení zlepšila životná úroveň občanov v krajine? Realistická fiškálna úroveň, ktorá by si istotne vyžadovala zníženie už existujúcich výhod a zároveň zvýšenie daní by nemusela byť ani vhodným, ani účinným nástrojom na zníženie príjmovej chudoby. Výška minimálnej mzdy stanovená na 435 eur/mes. má ešte rásť na 480 eur, hranica rizika chudoby je 348 eur/mes. a výška

životného minima je 199,48 eur/mes. pod ktorú by BI rozhodne nemal klesnúť. Zavedenie BI by teda predstavovalo veľký odklon od tradičných sociálnych systémov, ktoré by si vyžadovali veľmi odhodlané úsilie v sociálnej a fiškálnej politike a priniesli by so sebou tých čo získajú, ale aj porazených. V súčasnosti kedy bezpodmienečné finančné prevody dostávajú len určité skupiny občanov (pričom napr. starobné dôchodky do modelov simulácie ani neboli zahrnuté) sú s narastajúcimi rokmi obrovskou záťažou a len veľmi ťažko financovateľné. Vypĺcanie podpory stredným a vyšším príjmovým skupinám a zároveň účtovanie si daní na jej financovanie považujem za neefektívne, pretože to znamená ako jednou rukou dávať a druhou si brať. Mohli by sme teda „zaručenú univerzálnu dávku“ skutočne považovať za záruku rovnakého dôstojného života pre človeka v Bratislave a v Prešove, mladej či staršej časti populácie, alebo bohatej či chudobnej časti spoločnosti? Myslím si, že aplikovanie BI ako nástroja na zmiernenie chudoby nevyvoláva vysokú efektivitu a zároveň spôsobuje tlak na nepríjemné vedľajšie účinky v rámci danej spoločnosti. Odtrhnutie časti príjmu „bohatšej“ časti spoločnosti na úkor vytvorenia blaha „chudobným“, ktorí po získaní BI aj tak nezískajú dostatočný príjem finančných prostriedkov na pokrytie svojich základných potrieb daný problém určite nevyrieši. Naopak, môže vo veľkej miere vyvolať negatívny efekt, ktorý neprispôsobivú časť obyvateľstva vo väčšej miere ešte viac odradí od potreby pracovať. Alokácia finančných prostriedkov by sa v tomto prípade mala preto orientovať skôr na vyššiu efektívnosť vynakladania verejných prostriedkov napr. školského systému, prípadne aktívnej politiky trhu práce, či rôznych programov, ktoré slúžia na podporu a začleňovanie najchudobnejšej vrstvy obyvateľstva do spoločnosti.

Zodpovednejšie voči budúcim generáciám: Príbeh o vzniku dlhovej brzdy a Rady pre rozpočtovú zodpovednosť

Ľudovít Ódor
Rada pre rozpočtovú zodpovednosť

Eurokríza odhalila, ako veľmi bolestivé môže byť pre životnú úroveň obyvateľov nezodpovedné hospodárenie s verejnými financiami. Krajiny, ktoré do krízy štartovali s vysokým verejným dlhom museli prijať sériu – niekedy aj drastických – úsporných opatrení. Našťastie, Slovensko malo pri vypuknutí celoeurópskych finančných problémov relatívne nízku úroveň verejného dlhu. Navyše, počas najväčšej paniky na dlhopisových trhoch prijalo ambicióznou reformu rozpočtového rámca zavedením dlhovej brzdy a zriadením Rady pre rozpočtovú zodpovednosť (RRZ). Ako sa stalo, prečo to pomohlo a čo by malo nasledovať? O tom je táto esej.

Dva roky pred ostatnými

Nápad s novými rozpočtovými pravidlami a fiškálnou radou vznikol v Bruseli ešte v roku 2009. Dokonca pred eskaláciou gréckej krízy. Nie, nie z pera Európskej komisie. Sedeli sme tam s Mišom Horváthom (vtedajším poradcom ministra financií) a počúvali sme reči o tom, ako je po vypuknutí finančnej krízy všetko pod kontrolou vo verejných financiách v Európskej únii. Zdalo sa nám, že musí existovať paralelný vesmír pre euroúradníkov, lebo vysoké dlhy niektorých krajín v časoch mega-nedôvery na finančných trhoch neveštili nič dobrého. Ráno v hoteli sme sa rozhodli, že napíšeme štúdiu o reforme slovenského rozpočtového rámca a ponúkneme ju všetkým relevantným politickým stranám na Slovensku. Možno ju niekto zoberie vážne.

Nemali sme veľké oči. Nespadli sme z jahody, vedeli sme, že si politik na seba upletie bič až potom, čo vyskúšal všetky ostatné možnosti. Ale čo keď motyka vystrelí? Najmä pred voľbami, kedy nápadov do volebných programov nikdy nie je dosť. Politické strany do nich musia niečo múdreho dať a náš návrh vyzeral celkom sofistikovane. Musím priznať, že stretnutie s

ekonomickými expertmi politických strán v jednom bratislavskom hoteli v decembri 2009 dopadlo nad naše očakávania. Až na dvoch, väčšina pristupovala k predstretým myšlienkam celkom pozitívne.

Diskusia bola natoľko úspešná, že viaceré strany do svojich predvolebných programov prevzali niektoré črty z nášho návrhu. A nielen to, program stability poslaný prvou Ficovou vládou do Bruselu taktiež spomínal niektoré základné kamene zo štúdie „Dobrá Rada nad zlato?“. Nová vláda Ivety Radičovej potom do svojho programového vyhlásenia napísala: „Vláda SR obnoví poriadok vo verejných financiách. Predloží do Národnej rady SR návrh ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti (tzv. rozpočtová ústava), ktorý definuje jasné pravidlá disciplíny a transparentnosti vo verejných financiách.“

To už bolo niečo! Ale zďaleka nie koniec cesty. Predložiť ústavný zákon do parlamentu bez ústavnej väčšiny je totiž asi tak účinné, ako mudrovať v krčme nad zostavou hokejovej reprezentácie. A vieme veľmi dobre, že základným princípom fungovania parlamentu je, že opozícia nehlasuje za návrhy koalície ani vtedy, keď ona predtým predložila do bodky identický návrh.

Preto sa najlepším riešením zdalo premiestniť celú diskusiu na pôdu finančného výboru v parlamente. V pracovnej skupine boli z každej strany nominovaní dvaja. Po zaujímavých a musím povedať konštruktívnych debatách vznikla na jeseň 2011 konsenzuálna verzia. Lenže krátko na to padla vláda Ivety Radičovej.

Situáciu „zachránili“ finančné trhy, ktoré v tom čase už extrémne tlačili na európske vlády. Koncom roka 2011 bol obrovský problém vydať nové štátne dlhopisy. Prijatie silného fiškálneho rámca bolo preto dobrou možnosťou prezentovať navonok, že Slovensko je zodpovedná krajina. Nakoniec sa tak ústavný zákon predsa len schválil, a to unikátnym spôsobom, keď 146 zo 147 prítomných poslancov hlasovalo za.

Odvtedy máme dlhovú brzdu, silnejšie pravidlá pre samosprávy, predbežné údaje o čistom bohatstve a Radu pre rozpočtovú zodpovednosť. Nový čas po prijatí zákona napísal: „Stop šafáreniu!“ To je asi trochu prehnané, ale náklady nezodpovedného konania sa na Slovensku jednoznačne zvýšili.

Medzitým v paralelnom vesmíre s časovým oneskorením dvoch rokov schválili... uhádnite čo? Silnejšie fiškálne pravidlá a nutnosť mať nezávislé fiškálne inštitúcie v každom členskom štáte eurozóny.

Kľúčové prvky

Čo považujem za najdôležitejšie súčasti ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti? Rád by som zdôraznil päť vecí.

Po prvé, podľa mňa je úspechom zákona už samotný fakt, že je ústavný. V ekonomických otázkach nie je jednoduché nájsť konsenzus naprieč politickým spektrom. Pozoruhodné je, že širokú podporu sa podarilo dosiahnuť bez podstatnej „kastrácie“ zákona. Niekedy totiž musíte platiť príliš veľkú cenu za konsenzus. Prijatie fiškálnej ústavy nie je ten prípad.

Po druhé, dlhová brzda – aj keď vznikla politickým konsenzom – nie je ďaleko od úrovni, ktoré môžeme pri malých a otvorených ekonomikách za bezpečné. Dlhodobo totiž platí, že sankcie sa neviažu k úrovniam verejného

dlhu do 40% z HDP. Aj vzhľadom na starnutie populácie, vytvorenie dostatočne veľkého fiškálneho vankúša pre horšie časy by mal byť v záujme každej vlády.

Po tretie, zákon neobsahuje bianko šek, teda únikovú klauzulu, ktorá by mohla byť interpretovaná veľmi flexibilne a dlhová brzda by sa tak mohla veselo obchádzať. Dôležité je to najmä z pohľadu finančných trhov. Ak tie uveria, že dlh krajiny je ohraničený zhora na rozumných úrovniach, nie je nutné počítať pri kúpe štátnych dlhopisov s vysokým rizikom. Ako ukazujú Múčka a Ódor (2016)¹, lacnejšie možnosti prefinancovania štátneho dlhu môžu Slovensku ušetriť na úrokových nákladoch aj miliardu eur za desať rokov.

Po štvrté, inštitucionálne základy Rady pre rozpočtovú zodpovednosť sú na rozdiel od iných členských štátov pevné. Dokazuje to aj nedávny prieskum Transparency International, podľa ktorého je RRZ najviac nezávislá verejná kontrolná inštitúcia na Slovensku. Mňa teší aj to, že RRZ rýchlo získalo uznanie aj v zahraničí, tak v komunite výskumníkov ako aj iných fiškálnych rád. Založili sme Združenie európskych nezávislých fiškálnych inštitúcií a sme integrálnou súčasťou diskusií o budúcnosti európskeho fiškálneho rámca.

Po piate, považujem za veľký úspech, že prostredníctvom ústavného zákona sme sa vydali na dlhú cestu lepšieho pochopenia súvahy štátu. Skutočný vývoj vo verejných financiách a komplexná identifikácia fiškálnych rizík je totiž možná len ak sledujeme zmeny v čistom bohatstve štátu. Vlastné imanie štátnych podnikov, budúce dlhy dôchodkového systému, PPP projekty alebo napríklad hodnota budov štátu sú veci, ktoré cez štandardné sledovanie deficitu verejných financií zostávajú skryté.

Naozaj platí, že dobrá (fiškálna) Rada je nad zlato?

Keď máme ústavnú dlhovú brzdu, načo nám je ešte nejaká fiškálna rada? Nezávislé fiškálne inštitúcie (fiškálne rady) postupne vznikajú

¹ Múčka, Z. and E. Ódor (2017): “Sovereign default risk and debt limits: Case of Slovakia”, Discussion Paper 1/2017, Council for Budget Responsibility.

vo svete ako huby po daždi. Tak ako je v súčasnosti úplne normálne, že o menovú politiku sa starajú nezávislé centrálné banky, tak začína byť čoraz viac samozrejmé, aby technokratické aspekty rozpočtovej politiky neboli predmetom politických diskusií. Okrem toho sú fiškálne rady nezávislým strážcom fiškálnych pravidiel a studňou informácií pre verejnosť.

Fiškálne rady ako noví „strážni psy“ môžu zasahovať do rozpočtového procesu buď nepriamo („štekaním“) alebo priamo („hryznutím“). Vo väčšine krajín prevažujú fiškálne rady, ktoré nemajú silné kompetencie, ale cez svoje nezávislé analýzy prispievajú k lepšiemu pochopeniu verejných financií a obmedzujú kreatívne účtovníctvo. Sú však aj krajiny, kde sú ich prognózy priamou súčasťou rozpočtu (Veľká Británia) alebo majú právo veta (Maďarsko).

Na Slovensku sme sa vydali cestou nepriameho vplyvu. RRZ má štyri dôležité funkcie: pripravuje správu o dlhodobej udržateľnosti verejných financií (lobuje pre budúce generácie), kontroluje plnenie pravidiel rozpočtovej zodpovednosti a transparentnosti, monitoruje riziká v rozpočte a nezávisle posudzuje niektoré reformy vo verejných financiách. Všetky tieto funkcie vykonávame s počtom 11 analytikov, ktorí okrem pravidelných správ majú aj významné výskumné publikácie. Do tímu sme sa snažili nakombinovať optimálnu zmes kvantitatívnych a kvalitatívnych znalostí, verejný a súkromný sektor ako aj ekonomické a rozpočtové znalosti.

Funguje to? Majú fiškálne rady nejaký vplyv? Vzhľadom na to, že ide o relatívne nový fenomén, jednoznačné závery v literatúre nie sú. Avšak mnohé štúdie (medzi nimi napríklad Nerlich a Reuter, 2013) ukazujú, že krajiny so silnými fiškálnymi pravidlami, nezávislými fiškálnymi radami a efektívnym strednodobým rozpočtovým rámcom hospodária v priemere oveľa lepšie ako krajiny, ktoré majú slabé alebo žiadne fiškálne rámce. Rozdiely v deficite môžu presiahnuť až 2% z HDP.

Pohľad do budúcnosti

Môžeme si teda vydýchnuť? Je všetko v najlepšom poriadku? Nie celkom. Veľmi veľa sa urobilo, ale ešte stále sú oblasti, kde zaostávame.

Po prvé, ani po piatich rokoch po schválení ústavného zákona nemáme skutočné strednodobé rozpočtovanie. Napriek tomu, že koncepcia predpokladá zavedenie záväzných výdavkových limitov, tie stále absentujú. Veľká škoda, keďže práve tieto mali slúžiť na operatívne riadenie verejných financií. Dlhová brzda je len kladivo v prípade problémov. Výdavkové limity mali byť skrutkovačom, ktoré zabránia tomu, aby problémy vznikli. Horšie je, že v súčasnosti je snaha namiesto zavedenia výdavkových stropov, znefunkčniť dlhovú brzdu zavedením tzv. investičnej výnimky.

Po druhé, medzery vidím aj v oblasti transparentnosti. Štátne podniky, samosprávy alebo napríklad podrobnosti o niektorých veľkých investičných projektoch alebo rozpočtových opatreniach v priebehu roka sú často bielymi miestami na mape slovenských verejných financií.

Po tretie, agregátne čísla nie sú všeliekom. Treba sa pozrieť aj podrobnejšie na úroveň verejných príjmov a výdavkov. Projekt Hodnota za peniaze, ktorý taktiež vznikol zaujímavým spôsobom, má za cieľ zaviesť sedliacky rozum do rozhodovania vo verejných financiách na úrovni projektov, regulácie a politik. Ale o tom možno nabadúce.

Behaviorálna ekonómia získala Nobelovu cenu

Jana Péliová
KF, NHF, EUBA

10. decembra 2017 si profesor Richard Thaler z Booth School of Business, University of Chicago prevzal v Štokholme Cenu Švédskej ríšskej banky za ekonomické vedy na pamiatku Alfreda Nobela, za prínos k rozvoju behaviorálnej ekonómie. V čom spočíva jeho prínos k rozvoju tejto vednej disciplíny?

Štúdium ekonómie zahŕňa pochopenie toho, ako sa ľudia správajú, ako prijímajú rozhodnutia a ako pôsobia na trhoch. Behaviorálna ekonómia využíva vedomosti získané z iných vedných disciplín, najmä z psychológie, na zlepšenie predikčnej sily modelov správania sa jednotlivcov a firiem. Podľa psychológov sú tri hlavné dôvody, prečo sa ekonomickí agenti nesprávajú tak, ako predpokladá štandardný ekonomický model. Je to obmedzená racionalita, nedostatočná pevná vôľa (limited will power) a obmedzené zameranie sa na seba (limited self - interest). Práve tieto obmedzenia skúmal R. Thaler počas svojej štyridsaťročnej kariéry.

Pri skúmaní obmedzenej racionality zaviedol pojem mentálne účtovníctvo, podľa ktorého robia ľudia rozhodnutia na základe dopadu rozhodnutia na jednotlivé „účty“ a nie celkového dopadu na vlastnú finančnú situáciu. Potom sa nám môže stať, že napriek tomu, že máme na sporiacom účte dostatok peňazí uzatvoríme nevýhodný spotrebný úver. Na druhej strane nám to môže pomôcť nasporiť si dostatok peňazí na dôchodok. Pomocou averzie k strate (fenoménu, ktorý popísal a experimentálne potvrdil ďalší nositeľ Nobelovej ceny z roku 2002 Daniel Kahneman, spolupracovník R. Thaler a autor bestselleru *Myslenie rýchle, myslenie pomalé*) vysvetlil, prečo má pre nás vlastná vec vždy väčšiu hodnotu ako rovnaká vec, ktorá nám nepatrí (efekt vlastníctva, angl. *endowment effect*). Za vlastnú vec teda požadujeme pri predaji vyššiu cenu ako sme ochotní zaplatiť pri kúpe identickej veci.

Už začiatkom 80-tych rokov dvadsiateho storočia navrhol spolu s H. Sefrinom takzvaný „*planner - doer model*“, ktorým vysvetlil, prečo napr. tak

ťažko plníme svoje predsavzatia. Dlhodobé plány robí naše ja-plánovač, avšak ja-uskutočňovateľ je vedený krátkodobými plánmi. Na rozdiel od očakávaní štandardného ekonomického modelu preferencie nie sú stále, takže rozhodnutie o našom konaní v budúcnosti sa môže zmeniť, keď budúcnosť skutočne nastane. Thaler tak prispel významne k analýze ďalšieho typu kognitívneho skreslenia - efekt súčasnosti (angl. *present bias*).

Veľký príspevok k ekonomickej teórii urobil R. Thaler v oblasti skúmania fenoménu spravodlivosti (*fairness*), ktorú pociťujeme a uplatňujeme pri rozhodnutiach a zároveň predstavuje jedno z vybočení z konceptu racionálneho spotrebiteľa. Ukázal, že sme ochotní vzdať sa časti vlastného úžitku ak tým dosiahneme to, čo považujeme za spravodlivé (dokonca aj vtedy ak nie sme obeťou a nefér správanie sme iba pozorovali). Tvrdí, že práve koncept spravodlivosti zabráni firmám zvyšovať cenu v období rastúceho dopytu (napr. cenu dáždňikov, ak práve vonku prší), ale nie v období rastúcich nákladov. Pomocou diktátorskej hry experimentálne potvrdil, že ekonomické subjekty nie sú pri svojich rozhodnutiach vždy iba zamerané na seba.

R. Thaler vo svojej neskoršej práci aplikoval teoretické poznatky a napísal spolu s Cassom Sunsteinom svetový bestseller *The Nudge* (Šťuch). V ňom ukázal ako mierne postrčenie (*nudging* - toto slovo už zdomácnelo aj v slovenskom jazyku) môže ľuďom pomôcť prekonať problém so sebakontrolou. Verejné ale aj súkromné inštitúcie tak môžu prostredníctvom *nudge-ov* (avšak pri zachovaní možnosti slobodného výberu) nasmerovať jednotlivcov k správnym rozhodnutiam. Prispel k vzniku tzv.

Nudge units pri vládach vo viacerých štátoch.
R. Thaler patrí k zakladateľom disciplíny Behaviorálne financie a významne prispel k rozvoju a propagácii behaviorálnej ekonómie. Jeho kniha *Misbehaving* vyšla aj v českom preklade ako *Neočekané chování* (vo vydavateľstve Argo).

R. Thaler pri preberaní Dr.h.c. VŠE v Prahe 10.12.2015

Globalizácia: keď dilemma nestačí

Recenzia knihy:

Rodrik, D. 2012.

The Globalization Paradox: Why Global Markets, States, and Democracy Can't Coexist

Oxford University Press, 2012. ISBN: 978-0-674-03530-0

Erika Stracová
KHP, NHF, EUBA

Je súčasný svet priveľmi alebo naopak málo globalizovaný? Je často navrhované globálne vládnutie uskutočniteľné a naozaj žiaduce? Logické a jasné odpovede na tieto otázky ponúka Dani Rodrik vo svojej publikácii „The Globalization Paradox“. Harvardský profesor sa dlhodobo špecializuje na globalizáciu, ekonomický rast a politickú ekonómiu a tiež je tvorcom nemenej známeho diela „One Economics, Many Recipes“. Vyjadruje sa veľmi jasne a má talent podať aj zložitejšie témy štýlom, ktorý čitateľa chytí hneď od prvých strán.

Na začiatku svojej knihy predstavuje Rodrik čitateľom príbeh vzostupu a pádov globalizácie. Nemálo veľkých ekonómov – medzi nimi aj Krugman či Samuelson – vyjadrilo svoje obavy i sklamanie z toho, akým smerom sa toľko skloňovaná globalizácia začala uberať. Namiesto vyšších investícií a rýchlejšieho rastu viedla finančná globalizácia skôr k nestabilite a v rámci krajín k postupnému prehľbovaniu nerovností a zvyšovaniu neistoty. V jej neprospech svedčí aj to, že dôvera v globalizáciu v kritickom roku 2008 poklesla z pôvodných 42 na 25 %. Autor však upozorňuje, že žiaden zo slávnych ekonómov nie je proti globalizácii. Treba len „vychytať“ jej chyby, urobiť ju efektívnejšou, férovejšou a udržateľnejšou. Treba si tiež uvedomiť, že neexistuje žiadny globálny protimonopolný úrad, regulátor či záchranná sieť, a tým pádom ani globálna demokracia.

Vo svojom diele autor postupne prichádza na myšlienku politickej trilemy o svetovej ekonomike. Pomenovanie „trilema“ volí

zámerne, lebo do hry tu vstupujú tri možnosti: demokracia, národné štáty a globalizácia. Možná je len kombinácia dvoch z nich, všetky naraz mať nemôžeme. Autor prehľadne predstavuje všetky možné scenáre, no sám sa prikláňa k zachovaniu demokracie a národných kompetencií na úkor úplnej globalizácie. Výhody, ktoré sme schopní získať z ešte väčšej globalizácie sú v porovnaní so slobodami, ktoré by sme stratili, malé. Na svete je jednoducho priveľa rozmanitosti na to, aby sme všetci podliehali jednotným pravidlám.

Preto by bola ideálna len menšia dávka medzinárodných pravidiel, ktorá ponecháva dostatočný manévrovací priestor pre národné vlády a v konečnom dôsledku prináša lepšiu globalizáciu.

Knihou ďalej napríklad ponúka odpoveď na otázku, ktorú nevedel správne zodpovedať ani uznávaný odborník na ekonomický rozvoj. „Je lepšie byť bohatým v chudobnej krajine alebo chudobným v bohatej krajine?“ Napovedať vám môže to, že medzi krajinami existujú väčšie príjmové nerovnosti než v ich vnútri. Opäť sa môžeme pýtať, akú rolu v tomto ohľade

zohráva globalizácia a aký jej model je najlepší na zvýšenie ekonomického rastu.

Názor si môžete utvoriť sami, a to aj s pomocou Rodrikových myšlienok, ktoré nie sú len teóriou, ale dali by sa v súčasnom svete aj realizovať.

Ďalšie vybrané publikácie autora: *Economics Rules*; *One Economics, Many Recipes*; *Handbook of Development Economics*; *The New Global Economy and Developing Countries: Making Openness Work*.

